

ELİM

Qüvvət elmdədir...

Nizami Gəncəvi

HAУKA

Орган Президиума Национальной академии наук Азербайджана

SCIENCE

Newspaper of the Presidium of the Azerbaijan National Academy of Sciences

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin orqanı

№ 10 (1492)

Cümə, 13 mart 2026-cı il

Qəzet 1984-cü ildən nəşr olunur

XIII Qlobal Bakı Forumu işə başlayıb

Prezident İlham Əliyev: Təhlükəsizlik, sabitlik və müdafiə məsələləri hər bir ölkənin gündəliyində bir nömrəli prioritet olmalıdır

Martin 12-də Bakıda, "Gülüstən" sarayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin himayəsi altında və Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin təşkilatçılığı ilə "Keçid dövründə olan dünyada fikir ayrılıqlarının aradan qaldırılması" mövzusunda XIII Qlobal Bakı Forumu işə başlayıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Forumun açılış mərasimində iştirak edib.

Əvvəlcə xatirə fotosu çəkdirilib.

XIII Qlobal Bakı Forumunu açıq elan edən Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin həmsədri İsmail Serageldin tədbir iştirakçılarına salamlayaraq, aparılan müzakirələrin qlobal müstəvidə xüsusi əhəmiyyət daşıdığını və mühüm çağırışlara işiq tutduğunu vurğulayıb.

Dövlətimizin başçısı açılış mərasimində çıxış edib.

Prezident İlham Əliyev Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin bu gün aparıcı beynəlxalq təsisatlarından biri olduğunu, burada bir çox məsələlərin müzakirə edildiyini, təşkilatın yaxşı beynəlxalq nüfuzuna malik olduğunu deyib.

Dövlətimizin başçısı müzakirələr zamanı diqqətin məhz bizim regionumuzda və dünyadakı mövcud vəziyyətə yönələcəyinə əminliyini bildirib. Qeyd edib ki, təhlükəsizlik, sabitlik və müdafiə məsələləri hər bir ölkənin gündəliyində bir nömrəli prioritet olmalıdır. Çünki bu olmadan bütün başqa şeylər mənasızdır.

Prezident İlham Əliyev regional təhlükəsizlik məsələsinin Azərbaycan üçün hər zaman birmənalı olaraq bir nömrəli məsələ olduğunu vurğulayıb: "Hazırda cəmi 7 aydır ki, biz sülh şəraitində

yaşayırıq. Bu, bir daha onu göstərir ki, sülhə nail olmaq üçün zəruri olan güclü siyasi iradə var, sülh və ədalət sahəsində bir sadiqlik var... Ermənistanla sülh yalnız kağız üzərində deyil. Mövcud Birgə Bəyannamə bir neçə ay əvvəl imzalanıb parafansa da, biz artıq ərazidə sülh hiss edirik".

Dövlətimizin başçısı əlavə edib ki, münaqişə ilə məşğul olmalı olan bəzi beynəlxalq iştirakçıların selektiv yanaşmasının şahidiyik. Biz bu gün beynəlxalq diqqətin çatışmamasından əziyyət çəkirik.

Sərhədlərimizdə artıq atışmanın, qurbanların, itkilərin olmadığını vurğulayan dövlətimizin başçısı qeyd edib ki, müxtəlif istiqamətlərdən bütün yüklərin Ermənistanla daşınmasına olan məhdudiyyətlər də aradan qaldırılıb. Eyni zamanda, Ermənistanla ticarətə və onlara ən vacib neft məhsullarının ixracına başlanılıb.

Prezident İlham Əliyev çıxışında dünyada neft və qazın qiymətlərindəki artıma toxunub: "Biz neft və qaza olan qiymətlərin görünməmiş dərəcədə artımını müşahidə edirik. Bu da istehlakçılara bir zərbədir. Nəinki istehlakçılara, eger kimsə düşünürsə ki, qeyri-tarazlı bu qiymətlər yalnız neft hasil və ixrac edən ölkələrin xeyrinədir, yox, bu, belə deyil". Prezident qeyd edib ki, biz daha tarazlaşdırılmış, proqnozlaşdırılmış neft qiymətlərinin tərəfdarıyıq.

Dövlətimizin başçısı bildirib ki, boru kəməri ilə ixrac edilən qazın həcminə və coğrafi əhatəyə görə Azərbaycan dünyada bir nömrəli ölkədir. Hazırda ixracın həcmi artır və bu, belə də davam edəcək. Bu, bir çox ölkələr üçün enerji təhlükəsizliyinin mühüm amilidir. Beynəlxalq bazarlara etibarlı neft təchizatçısı kimi Azərbaycan enerji təhlükəsizliyinə öz töhfəsini davam etdirəcək.

Prezident İlham Əliyev münaqişələrin ənənəvi daşımalar yollarını pozması nəticəsində insanlara, ölkələrə və iqtisadiyyatlara çox böyük problemlər yaradıldığını, məhz bu səbəbdən beynəlxalq ictimaiyyətin üzvlərinin müəyyən çətinliklərlə üzləşdiyini dilə gətirib. Hazırda həm Orta Dəhlizə, həm də Şimal-Cənub dəhlizinə yatırımlar edildiyini, Azərbaycanın ərazisində bütün tikinti layihələrinin tam icra olunduğunu vurğulayan dövlətimizin başçısı qeyd edib ki, Azərbaycan vasitəsilə daşınan yüklərə olan tələbat artır və biz həm Qərbdə, həm də Şərqdə bir çox ölkələr üçün tranzit rolunu oynayırıq.

Çıxışının sonunda Prezident İlham Əliyev bu il ölkəmizin daha bir mühüm qlobal platformaya - Ümumdünya Şəhərsalma Forumuna ev sahibliyi edəcəyini diqqətə çatdıraraq, Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin rəhbərliyini və kollektivini bu tədbirdə fəal iştiraka dəvət edib, bir neçə aydan sonra Bakıda baş tutacaq görüşün dünyada sülh, sabitlik və təhlükəsizliyin təmin edilməsi kimi ortaq məqsədlərə dair müzakirələrin davam etdirilməsi üçün mühüm imkan yaradacağına ümidvar olduğunu bildirib.

XIII Qlobal Bakı Forumu açılış mərasimindən sonra işini panel iclaslarla davam etdirib. "Qlobal təhlükəsizlik və güclər balansı: Beynəlxalq hüquqa hörmət - Yeni məsələlər, yeni çağırışlar" mövzusunda keçirilən ilk panel iclasda Belçikanın sabiq Baş naziri Şarl Mişel, Ərəb Liqasının sabiq Baş katibi Əmr Musa, Avstriya Respublikasının keçmiş Federal Kansleri Sebastian Kurs, eyni zamanda, Avstriyanın sabiq Federal Kansleri Alfred Quzenbauer və Norveçin keçmiş Baş naziri Xjell Maqne Bondevik çıxış ediblər.

Qeyd edək ki, artıq uzun illərdir Qlobal Bakı Forumu qlobal problemlərin təhlili, siyasi dialoqun təşviqi və beynəlxalq tərəfdaşlığın möhkəmləndirilməsi baxımından mühüm strateji platforma statusunu qazanıb. Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin təşəbbüsü ilə təşkil olunan bu tədbir müasir çağırışların həllinə və qlobal əməkdaşlığa əhəmiyyətli töhfələr verir.

"Keçid dövründə olan dünyada fikir ayrılıqlarının aradan qaldırılması" mövzusunda həsr olunan budəfəki Forumda dünyanın müxtəlif regionlarından nüfuzlu siyasi xadimlər, o cümlədən fəaliyyətdə olan və sabiq prezidentlər, Baş nazirlər, həmçinin BMT strukturlarının rəhbərləri, alimlər və ekspertlər iştirak edirlər.

Martin 14-dək davam edəcək XIII Qlobal Bakı Forumunda "Qlobal təhlükəsizlik və güc tarazlığı: Beynəlxalq hüquqa hörmət. Yeni məsələlər, yeni çağırışlar", "Çoxtərəflilik böhranı: Qlobal əməkdaşlığı yenidən düşünmək", "BMT 80+", "Çin və Qlobal İdarəetmə Təşəbbüsü", "Danışıqlardan kənarda: COP-u yaşatmaq uğrunda mübarizə", "Orta Dəhliz və Avrasiya Bağlantısı Qapısı", "Afrika bu gün və sabah", "2030 gündəliyinin sürətləndirilməsi: İnküziv inkişaf və davamlı əlaqəlilik", "Rəqəmsal gələcək: sünü intellekt, idarəetmə və innovasiyanın etikası", "Mənzil üçün qlobal əməkdaşlıq: WUF13 üçün perspektivlər", "Beynəlxalq sisteminin yenidən qurulmasının axtarışında" mövzularında panellər təşkil olunacaq.

XIII Qlobal Bakı Forumunda keçiriləcək sessiyalar parçalanmış mövcud mənzərənin müxtəlif sahələrdə - hərbi güc, iqtisadi məcburiyyət, enerji asılılığı, texnoloji imkanlar, informasiya nəzarəti və strateji təchizat marşrutlarında necə təzahür etdiyini araşdıracaq.

Qərbi Zəngəzur toponimləri elmi araşdırmada

AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasında Milli Məclisin Ömək və sosial siyasət komitəsinin sədri, Milli Məclisin Toponimiya komissiyasının sədr müavini, t.ü.f.d. Musa Urudun (Quliyev) "Qərbi Zəngəzur toponimlərinin izahlı lüğəti" kitabının təqdimat mərasimi keçirilib.

Əvvəlcə iştirakçılar AMEA-da nəşr edilmiş Qərbi Azərbaycana aid kitabların sergisini ilə tanış olublar.

Tədbiri giriş sözü ilə açan AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli bildirdi ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin AMEA-nın 80 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirdə çıxışı, eləcə də yanvarın 5-də yerli televiziya kanallarına verdiyi müsahibə Azərbaycan dili və tarixinin öyrənilməsi sahəsində alimlər qarşısında mühüm vəzifələr müəyyənləşdirib. Onun sözlərinə görə, Azərbaycan dilinin saflığının qorunması və daxili imkanlar hesabına zənginləşdirilməsi müxtəlif mənbələr vasitəsilə həyata keçirilə bilər. Bu baxımdan zəngin şifahi xalq ədəbiyyatı, yazıçıların söz yaradıcılığı, dilçi alimlərin milli terminologiyanın formalaşdırılması istiqamətində aparılan işlər mühüm rol oynayır. Bu prosesdə lüğət yaradıcılığı da dilin inkişafı və sistemli şəkildə formalaşması baxımından xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Akademik İsa Həbibbəyli ictimaiyyətə təqdim olunan "Qərbi Zəngəzur toponimlərinin izahlı lüğəti" kitabını Azərbaycan dilinin daxili imkanları hesabına zənginləşməsi baxımından mühüm elmi mənbə kimi dəyərləndirib. AMEA rəhbəri qeyd edib ki, müəllif Qərbi Zəngəzur toponimlərinin tədqiq etməklə bölgənin tarixi coğrafiyasını, ictimai-mədəni həyatını

ni və görkəmli simalarını Azərbaycan cəmiyyətinə təqdim edir və bu istiqamətdə aparılan dövlət siyasətinə elmi-ictimai baxımdan mühüm töhfələr verir.

O, "Qərbi Zəngəzur toponimlərinin izahlı lüğəti"nin qədim dövrdən bu günə qədər olan müxtəlif tarixi mənbələr, arxiv sənədləri, kameral təsvirlər, elmi ədəbiyyat və xəritələr, eləcə də yerli sakinlərin məlumatları əsasında hazırlandığını söyləyib, kitabda Qərbi Zəngəzur ərazisindəki toponimlərin tarixi və bölgənin mədəni-etnoqrafik mənzərəsinin geniş şəkildə tədqiq olunduğunu vurğulayıb. Bildirib ki, müəllif əsərdə yer alan 506 toponim vasitəsilə bölgənin tarixi-coğrafi xüsusiyyətləri, inzibati ərazi bölgüsü, kəndləri, rayon mərkəzləri, dağları, zirvələri, qalaları, çayları və bulaqları haqqında geniş elmi məlumatlar təqdim edib.

Müəllifin topladığı zəngin materiallar, apardığı təhlillər və araşdırmalar nəticəsində kitabın Qərbi Zəngəzur tarixi-coğrafi salnaməsinə əks etdirən mühüm elmi mənbə olduğunu deyən akademik İsa Həbibbəyli kitabın həm linqvistik, həm də tarixi baxımdan böyük əhəmiyyət daşıdığını bildirdi.

AMEA prezidenti qeyd edib ki, mahiyyət etibarilə bu nəşr yalnız izahlı lüğət deyil, eyni zamanda ensiklopedik xarakter daşıyan fundamental elmi əsərdir. O, müəllifin kitabda yer alan bütün yer adlarının tarixini, mənşəyini və etimologiyasını araşdıraraq Zəngəzurun qədim türk torpağı, Azərbaycan diyarı olduğunu elmi faktlar və mənbələr əsasında əsaslandırıldığını və bu yanaşmanın azərbaycançılıq ideologiyasının möhkəmləndirilməsi baxımından xüsusi önəm daşdığını söyləyib. Akademik

İsa Həbibbəyli qeyd edib ki, əsərdə təqdim olunan faktlar və tarixi sübutlar Zəngəzurla bağlı tarixi həqiqətlərin elmi şəkildə ortaya qoyulması baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Akademik İsa Həbibbəyli çıxışının sonunda vurğulayıb ki, "Qərbi Zəngəzur toponimlərinin izahlı lüğəti" kitabı müstəqil Azərbaycan dövlətinin Zəngəzur dəhlizinin açılması istiqamətində apardığı mübarizənin haqlı və ədalətli olduğunu elmi faktlar və mənbələr əsasında əyani şəkildə nümayiş etdirən mühüm tədqiqat əsəridir.

Sonra çıxış edən Milli Məclisin Səhiyyə komitəsinin sədri, Qərbi Azərbaycan İcmasının Ağsaqqallar Şurasının sədri, akademik Əhliman Əmiraslanov Qərbi Zəngəzurdakı toponimlərin etimologiyası və sistemli tədqiqinə həsr olunmuş kitabın bölgənin tarixi yaddaşının bərpası baxımından mühüm elmi əhəmiyyət daşıdığını bildirdi. Qeyd edib ki, bu nəşr müəllifin Zəngəzur tarixinə həsr edilmiş yeddinci tədqiqat əsəridir.

Prezident İlham Əliyevin Qərbi Azərbaycandan olan bir qrup ziyalı ilə görüşünü xatırladan akademik Əhli-

man Əmiraslanov vurğulayıb ki, görüş zamanı dövlət başçısı xalqımızın tarixi həqiqətlərini bir daha diqqətə çatdıraraq icma qarşısında mühüm tapşırıqlar qoyub. Eyni zamanda, ölkə başçısı AMEA-nın 80 illik yubileyindəki parlaq nitqi zamanı Azərbaycanın qədim dövlətçilik tarixinin, orta əsrlər tarixinin, müasir tarixinin tədqiqi, Qərbi Azərbaycan tarixinin və tarixi coğrafiyasının öyrənilməsi istiqamətində alimlər qarşısında yeni vəzifələr müəyyənləşdirib. Akademik Əhliman Əmiraslanov qeyd edib ki, Musa Urudun bu kitabı ölkə başçısının çağırışlarına və qarşıya qoyduğu vəzifələrə uyğun olaraq Qərbi Azərbaycanın tarixi-coğrafi irsinin araşdırılması, toponimlərinin öyrənilməsi və tarixi həqiqətlərin elmi əsaslarla təqdim olunması istiqamətində mühüm töhfədir.

O, lüğətlərin hazırlanmasının son dərəcə çətin və böyük zəhmət tələb edən elmi iş olduğuna diqqət çəkərək, daha mürəkkəb proses olan izahlı lüğətlərin tərtibinin çox vaxt geniş tədqiqatçı kollektivin əməyinin məhsulu olduğunu bildirib. Akademik Əhli-

liman Əmiraslanov vurğulayıb ki, Musa Urud bu məsuliyyətli işin öhdəsindən tək başına uğurla gəlib: "Xüsusilə kitabda təqdim olunan əhəlinin tarix boyu dinamikasını və yaşayış məntəqələrinin adlarının dəyişdirilməsini əks etdirən cədvəllər nəşrin informativliyini və elmi dəyərini daha da artırır".

Tədbirdə Qərbi Azərbaycan İcmasının İdarə Heyətinin sədri, Milli Məclisin deputatı, fil.ü.f.d., dos. Əziz Ələkbərli, Elm və Təhsil Nazirliyi Coğrafiya İnstitutunun baş direktoru v.i.e., c.e.d. Zaur İmrani, Bakı Dövlət Universitetinin kafedra müdiri, AMEA-nın müxbir üzvü Elşad Qurbanov, Tarix və Etnologiya İnstitutunun Qərbi Azərbaycan tarixi şöbəsinin müdiri, t.ü.f.d. Cəbi Bəhrəmov, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin prorektoru, professor Mahirə Hüseynova, professor İsrail İsmayılov və Dilçilik İnstitutunun Toponimika şöbəsinin müdiri, fil.ü.f.d., dos. Elçin İsmayılov çıxış edərək kitabın məzmunlarından danışdı, nəşri mühüm elmi-tarixi hadisə kimi yüksək dəyərləndirdi.

Çıxışlarda kitabın Qərbi Azərbaycan irsinin öyrənilməsi və gələcək nəsillərə çatdırılması baxımından önəmli qeyd edildi.

Sonda kitabın müəllifi Musa Urud çıxış edərək nəşrin hazırlanma prosesi, aparılan araşdırmalar və istifadə olunan mənbələr barədə məlumat verib, tədbirin təşkilatçılarına və iştirakçılara minnətdarlığını bildirdi.

Qeyd edək ki, 316 səhifəlik "Qərbi Zəngəzur toponimlərinin izahlı lüğəti" kitabının elmi redaktoru akademik İsa Həbibbəyli, rəyçiləri professor Hikmət Məmmədov, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Əziz Ələkbərli və coğrafiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Mahirə Abbasovadır.

Quba rayonunun bəzi yaşayış məntəqələrinin adları dəyişdirilir

Martın 11-də Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi yanında Toponimiya Komissiyasının iclası keçirilib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, iclasda komissiyanın sədri İsa Həbibbəyli gündəliyə Quba rayonunun inzibati ərazi dairəsinin tərkibinə daxil olan yaşayış məntəqələrinin adlarının dəyişdirilməsi ilə bağlı məsələnin daxil edildiyini deyib.

O, ölkə ərazisində vaxtilə süni şəkildə dəyişdirilmiş, müxtəlif dövrlərdə məkrli məqsədlərlə saxtalaşdırılmış 40-dan artıq yer adının Toponimiya Komissiyası tərəfindən bərpa edildiyini söyləyib. Qeyd olunub ki, aparılan dəyişikliklər Azərbaycanın milli maraqlarına və dövlətçilik mənafeyinə uyğun şəkildə həyata keçirilib, tarixi və milli toponimlərin qorunmasına və bərpasına xidmət edib.

Komissiya sədri bugünkü iclasda müzakirəyə çıxarılan məsələnin mahiyyətindən bəhs edərək, Quba rayonunun inzibati ərazi dairəsinin tərkibinə daxil olan kəndlərin adlarının dəyişdirilməsi ilə bağlı Quba Rayon İcra Hakimiyyətindən müraciət

daxil olduğunu söyləyib. O qeyd edib ki, müraciətə əsasən Vladimirovka, Alekseyevka və Timiryazev yaşayış məntəqələrinin adlarının dəyişdirilərək müvafiq olaraq, "Elbir", "Çinarlı" və "Bəhrəli" adlandırılması təklif olunur.

Məsələ ətrafında aparılan müzakirələrdə Toponimiya Komissiyasının sədr müavini, parlamentin komitə sədri Musa Quliyev və komissiyanın üzvləri çıxış edərək qeyd və təkliflərini səsləndirdilər.

İclasda Quba rayonunun inzibati ərazi dairəsinin tərkibinə daxil olan yaşayış məntəqələrinin adlarının dəyişdirilərək "Elbir", "Çinarlı" və "Bəhrəli" adlandırılması məqsədmüvafiq hesab olunub.

Azərbaycan humanitarlığında Yaşar Qarayev fenomeni

AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda görkəmli ədəbiyyatşünas və tənqidçi alim, Əməkdar elm xadimi, AMEA-nın müxbir üzvü Yaşar Qarayevin anadan olmasının 90 illiyinə həsr edilmiş "Azərbaycan humanitarlığında Yaşar Qarayev fenomeni" mövzusunda elmi sessiya keçirilib.

Əvvəlcə tədbir iştirakçıları İkinci Fəxri Xiyabanda ədəbiyyatşünas alim Yaşar Qarayevin məzarını ziyarət edib, alimin xatirəsini ehtiramla anıblar.

İnstitutun foyesində Yaşar Qarayevin elmi və yaradıcılıq fəaliyyətini əks etdirən sərgi nümayiş etdirilib.

Elmi sessiyanı giriş sözü ilə AMEA-nın prezidenti, Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, akademik İsa Həbibbəyli açaraq alimin Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının inkişafındakı müstəsna xidmətlərindən danışıb.

Akademik İsa Həbibbəyli AMEA-nın müxbir üzvü Yaşar Qarayevin Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında yüksək intellektual keyfiyyətləri ilə seçilən görkəmli elm xadimi olduğunu vurğulayıb. Qeyd edib ki, Yaşar Qarayev ədəbi tənqidi, nəzəriyyənin və ədəbiyyat tarixinin ən incə detallarını belə özünəməxsus şəxsiyyəti və obrazlı təfəkkürü ilə təqdim etməyi bacarıb, eyni zamanda elmi fikrə poetik dəyər qazandı. Onun qələmə aldığı əsərlərin fundamental karakter daşdığını bildiren Akademiyaya prezidenti əlavə edib ki, bu əsərlərdə qaldırılan problemlər adətən bütöv bir institutun və ya şöbənin tədqiqat predmeti ola biləcək miqyasdadır.

AMEA rəhbəri vurğulayıb ki, alimin "Faciə və qəhrəman" mövzusunda yazdığı dissertasiya işi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında keyfiyyətə yeni elmi yanaşmanın və tədqiqat istiqamətinin meydana çıxmasına səbəb olub. Sonrakı dövrdə qələmə alınan araşdırmalarda faciə və qəhrəman münasibətlərinin elmi şərh

hində Yaşar Qarayevin formalaşdırdığı konseptual model əsas metodoloji bələdçi kimi çıxış edib və bütövlükdə ədəbiyyatşünaslığın inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsinə xidmət göstərmiş.

"Yaşar Qarayev Azərbaycan realizminin təşəkkül və inkişaf mərhələlərini, bu ədəbi cərəyanın dünya ədəbiyyatı ilə qarşılıqlı əlaqələrini, eləcə də XIX-XX əsrlər realist bədii nəsrinin tipoloji xüsusiyyətlərini sistemli və dərin elmi təhlil predmetinə çevirib", - deyərək bildiren akademik İsa Həbibbəyli vurğulayıb ki, alimin "Azərbaycan realizminin mərhələləri" adlı monoqrafiyası Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının tarixində ədəbi cərəyanlara həsr olunmuş fundamental, konseptual və yüksək elmi dəyərə malik tədqiqat əsəri kimi xüsusi yer tutur.

Vurğulanıb ki, Yaşar Qarayev ədəbiyyat haqqında poetik dillə danışmağı bacaran, tənqidi-nəzəri düşüncəsinə şəiriyət qazandıran nadir elm xadimlərindən biridir. Alimin "Azərbaycan ədəbiyyatı: XIX və XX yüzillər" adlı əsəri klassik ədəbiyyat tarixi kitabları sırasında məzmunu və yanaşma tərzini köklü şəkildə fərqlənir. Bu əsərdə Azərbaycanda milli

ədəbi inkişafın mərhələli təsnifi və bədii tipologiyası ilə bağlı yeni elmi konsepsiya formalaşdırılaraq əsaslandırılıb.

Akademik İsa Həbibbəyli Yaşar Qarayevin Azərbaycan ədəbiyyat tarixçiliyində yalnız iştirakçı deyil, öz elmi məktəbini və istiqamətini yaratmış, fərqli düşüncə tərzini formalaşdırmış görkəmli tədqiqatçı kimi tanındığını da söyləyib.

AMEA rəhbəri alimin çoxcəhətli fəaliyyətində Azərbaycanın müstəqillik ideyalarının tədqiqinin xüsusi yer tutduğuna diqqət çəkərək bildirib ki, alimin romantizm mövzusunda dissertasiya müdafiəsindən sonra yazdığı məqalələrin hər birində müstəqillik anlayışı mərkəzi xətti təşkil edib: "Yaşar Qarayev 1980-ci illərin ikinci yarısında qələmə aldığı əsərlərlə xalq və ədəbiyyat elminin qüvvələrini müstəqilliyə doğru səfərbər edib və Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının tarixində müstəqillik uğrunda yeni elmi-mədəni mübarizənin başlanmasına töhfə verib".

Bu gün Yaşar Qarayevin açdığı yolun, ideyaların və onun yaratdığı məktəbin Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının elmi, eləcə də AMEA-nın Humanitar və İctimai Elmlər böl-

mələri üçün mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini söyləyən akademik İsa Həbibbəyli alimin böyük bir elmi məktəb yaratdığını və onun yetirmələrinin bu ənənələri, üslubu davam etdirərək Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığını daha yüksək zirvələrə doğru apardığını bildirib.

O, çıxışında Yaşar Qarayevin ədəbiyyatşünaslığının ictimai motivlərdən gerçəkliliyə doğru istiqamətlənməsində və bu sahənin möhkəm elmi əsaslarının yaradılmasında müstəsna xidməti olduğunu qeyd edərək, alimin adının ədəbiyyatşünaslığının tarixində əbədi olaraq qalacağına əminliyini ifadə edib.

Sonra Ədəbiyyat İnstitutunun Ədəbi tənqid şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri doktoru Vaqif Yusifli "Yaşar Qarayev ədəbi tənqid haqqında", Reyasət Heyəti aparatının Elm və təhsil şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri doktoru Sərxan Xavəri "Yaşar Qarayev: analitik filoloji yanaşmadan fəlsəfi kulturoloji konsepsiya", millət vəkili, filologiya elmləri doktoru Elnarə Akimova "Yaşar Qarayevin Azərbaycan humanitarlığına gətirdiyi yeniliklər" adlı məruzələrlə çıxış ediblər.

Tədbirdə, həmçinin filologiya elmləri doktoru Əlizadə Əsgərlinin "Ədəbiyyat tarixi və nəzəriyyəsi fonunda nəzəri estetik fikrin təkamülü", filologiya elmləri doktoru Cavanşir Yusiflinin "Yaşar Qarayev: bədii mətnin ədəbiyyatşünaslığı mətninə çevrilməsi", filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Aygün Bağırının "Yaşar Qarayev və riyazi ədəbiyyatşünaslıq", filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Aynurə Mustafayevanın "Yaşar Qarayev dramaturgiya haqqında" məruzələri dinlənib.

Daha sonra görkəmli alimin həyat və yaradıcılığında bəhs edən videoçarx nümayiş etdirilib.

Sonda alimin ailəsi adından çıxış edən Yalçın Qarayev atasının xatirəsinə göstərilən hörmət və ehtirama görə tədbirin təşkilatçılardan və iştirakçılardan minnətdarlığını bildirib.

AMEA-nın təşkilatçılığı ilə məktəblilər arasında keçirilən Azərbaycan dili üzrə Olimpiadanın qalibləri ilə görüş

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında AMEA Gənclər Akademiyasının təşkilatçılığı ilə Bakı şəhəri 132-134 nömrəli liseyde bu məktəbin 9-10-cu sinif şagirdləri üçün Azərbaycan dili fənni üzrə olimpiadanın iştirakçıları və qalibləri ilə görüş keçirilib.

Görüşü giriş sözü ilə açan akademik İsa Həbibbəyli qeyd edib ki, bu olimpiadanın keçirilməsində əsas məqsədimiz yeni nəsilləri Azərbaycan dilini daha dərinləndirən öyrənməyə sövq etmək, ana dili vasitəsilə onlara ölkəni, vətəni sevməyi təlqin etməkdir. Çünki Azərbaycan dili bizim xalqın əsas atributlarından biridir; bayraq, gerb, himn kimi bizim əsas milli rəmzlərimizdir. Dilimizin Konstitusiyada dövlət dili kimi tətbiq olunması 1978-ci ildən etibarən Ulu Öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. O zaman sovetlər birliyi zamanında daha çox beynəlmillətlik şüarları aktual idi. Elə bir çətin zaman kəsiyində Ulu Öndər dilimizlə milli kimliyimizi qorumağa çalışmışdı. Sonrakı dövrlərdə də dilimizin işlək forması, funksionallığının artırılması üçün bir çox tədbirlər həyata keçirilib. Prezident İlham Əliyev tərəfindən bu gün də həmin xətt uğurla və prinsipliliklə davam etdirilir. Qloballaşma dövründə dilimizin imkanlarını artırmaq barədə ayrıca Dövlət proqramı qəbul edilib, latin qrafikalı kitabların nəşri üçün sə-

rəncam verilib. Dövlət başçısının Akademiyanın 80 illik yubiley yığıncağında çıxışında, televiziya kanallarına müsahibəsində dilimizə önəm verməsi yeni vətənpərvər gənc nəslin yetişməsi üçün olduqca mühüm əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan dilinin qrammatikasına dair kitabların yazılması, lüğətçiliyə dair əsərlərin ərəşəyə gəlməsi dilimizin inkişafına böyük töhfədir. 132-134 nömrəli liseyde keçirilən olimpiada öz növbəsində yeni nəsildə dilimizə sevgi hisslərinin formalaşması üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır və bu sahədə əməkdaşlığa həmişə açıq. Bu ənənəni davam etdirmək lazımdır.

Sonra 132-134 nömrəli liseyin direktoru Aygün Mikayılova ana dili olimpiadasının əhəmiyyətindən söhbət açaraq bildirib ki, məktəb şagirdləri hansı sektordakı oxumasından asılı olmayaraq dilimizin imkanlarına yüksək səviyyədə yiyələnirlər, dilimizi sevir. Və bu onu göstərir ki, yetişən gənc nəsil üçün ana dilinin təbliği mühüm göstəricidir. Ölkə Prezidentinin ana dilimizin qorunması ilə bağlı çıxışlarından və tapşırıqlarından sonra bu məsələ daha da aktuallaşıb və düşünürəm ki, bizim məktəblər ana dilimizin imkanlarını qorumaq, dilimizi sevmək, inkişaf etdirmək üçün ellərindən gələni edəcəklər.

Çıxış edən AMEA Reyasət Heyəti Aparatı Elm və Təhsil şöbəsinin müdiri filologiya elmləri doktoru Sərxan Xavəri AMEA və onun nəzdindəki Gənclər Akademiyasının bir sıra mühüm işlər gördüyünü və bunlardan biri kimi, ana dili olimpiadasının təşkilini vurğulayıb. O, AMEA-nın dəstəyi ilə görülən bu işlərin gənclərimizin, şagirdlərimizin vətənpərvər ruhda yetişməsinə mühüm rol oynadığını vurğulayıb.

AMEA-nın Gənclər Akademiyasının sədri kimya üzrə fəlsəfə doktoru Elmır Babayev çıxış edərək bildirib ki, olimpiadada məktəb üzrə Azərbaycan, rus və ingilis bölməsindən ümumilikdə 41 şagird iştirak

edib. Maraqlıdır ki, dilimizlə bağlı olimpiadada rus bölməsindən olan şagirdlər daha yaxşı iştirak ediblər. Bu isə Azərbaycan dilinə sevginin və hörmətin yüksək səviyyədə olduğunu bariz nümunəsidir.

Sonra olimpiada qalibləri olan 132-134 nömrəli liseyin onuncu sinif şagirdlərindən Kamilə Vəkilova, Zəhra Axundova, Rüşet Lətifli və Ayan Zeynalova çıxış edərək onlara yaradılan şəraitə görə AMEA rəhbərliyinə minnətdarlıqlarını bildirdilər.

Sonda liseyin olimpiadada iştirak edən və qalib gələn şagirdlərinə sertifikat və hədiyyələr təqdim edildi, xatirə şəklində qeyd edildi.

Dövlətin kibersuverenliyinin təmin olunmasının elmi-praktiki problemləri

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin Heydər Əliyev adına Akademiyası, Azərbaycan Texniki Universiteti və Azərbaycan Kibertəhlükəsizlik Təşkilatları Assosiasiyasının birgə təşkilatçılığı ilə ETN İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunda "Dövlətin kibersuverenliyinin təmin olunmasının elmi-praktiki problemləri" mövzusunda respublika konfransı keçirilib.

AzərTAc xəbər verir ki, tədbirin açılış mərasimində AMEA-nın vitse-prezidenti, ETN İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun baş direktoru, akademik Rasim Əliquliyev çıxış edərək son illər ölkəmizdə rəqəmsal transformasiya proseslərinin sürətlənməsi istiqamətində kibertəhlükəsizlik və kibersuverenlik məsələlərinin dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrildiyini qeyd edib, bu baxımdan konfransın dövlətin kibersuverenliyinin təmin olunmasının elmi-nəzəri və praktiki problemləri, həlli yolları, mövcud yanaşmalar və aparılan tədqiqatların nəticələrinin müzakirəsinə həsr olduğunu vurğulayıb. O qeyd edib ki, "Azərbaycan Respublikasında Rəqəmsal İnkişaf Konsepsiyası"nın, "Azərbaycan Respublikasının 2025-2028-ci illər üçün Sünü İntellekt Strategiyası"nın qəbul olunması, eləcə də "Azərbaycanın yeni rəqəmsal arxitekturası" üzrə vahid fəaliyyət planının müəyyənləşdirilməsi bu sahədə elmi əsaslı yanaşmaların və institusional əməkdaşlığın aktuallığını daha da artırıb. "Dayanıqlı və təhlükəsiz rəqəmsal arxitektura dövlətin kibersuverenliyinin qarantıdır" mövzusunda geniş maruzə ilə çıxış edən akademik, mövzunun Azərbaycanda yeni rəqəmsal arxitekturanın formalaşdırılması zəruryyəti və global texnoloji çağırışlar kontekstində onun elmi-texnoloji əsaslarının işlənməsi məsələsinə həsr olduğunu bildirib.

başlanılıb. Kibertəhlükəsizliyin dövlət təhlükəsizliyinin əsas sütunlarından birinə çevrildiyini diqqətə çatdıran natıq konfransın mövzusunun müasir dövrdə olduqca aktual və strateji əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğulayıb.

Çıxış edən Azərbaycan Texniki Universitetinin rektoru, professor Vilayət Vəliyev XXI əsrdə dövlətlərin suverenliyinin ən mühüm elementlərindən birinin məhz kibersuverenlik olduğunu deyib. Kibersuverenliyin təmin olunması istiqamətində yüksəkixtisaslı kadr potensialının formalaşdırılmasının zəruriliyindən danışan rektor, bu sahədə ali təhsil müəssisələrinin üzərinə böyük məsuliyyət düşdüyünü, rəqəmsal transformasiya proseslərinə töhfə verə bilən yeni nəsillərin hazırlanmasının ölkənin kibertəhlükəsizliyi və texnoloji inkişafı baxımından mühüm əhəmiyyətə malik olduğunu qeyd edib.

Tədbirdə həmçinin Xüsusi Rabitə və İnformasiya Təhlükəsizliyi Dövlət Xidmətinin Baş idarə rəisinin müavini Tural Məmmədov, Azərbaycan Kibertəhlükəsizlik Təşkilatları Assosiasiyasının icraçı direktoru Rauf Cabarov, eləcə də Azərbaycanda İnternet İnkişafı Forumunun prezidenti, Multimedia Mərkəzinin direktoru Osman Gündüz çıxış edəblər. Çıxışlarda dövlət informasiya sistemlərinin mühafizəsinin gücləndirilməsinin kibersuverenliyin əsas istiqamətlərindən biri olduğu, kiberməkanda yaranan risk və təhdidlərə qarşı mübarizənin dövlət qurumları, elmi mühit və vətəndaş cəmiyyəti arasında əməkdaşlıq tələb etdiyini vurğulanıb. Qeyd olunub ki, rəqəmsal transformasiya və sünü intellektin sürətli inkişafı fonunda kibersuverenliyin qorunması milli təhlükəsizliyin dayaqlarından biri kimi xüsusi aktualıq kəsb edir və bu sahədə ölkədə ardıcıl tədbirlər həyata keçirilir.

Sonra akademik Rasim Əliquliyev tədbirdə çıxış edən alim və mütəxəssislərin, dövlət qurumları və vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrinin kibertəhlükəsizliyin təmin olunması ilə bağlı aktual çağırışları əks etdirən fikir və mülahizələrini yüksək qiymətləndirib və çıxışının sonunda tədbirin təşkilində göstərdiyi dəstəyə görə Elm və Təhsil Nazirliyinin, Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin, Xüsusi Rabitə və İnformasiya Təhlükəsizliyi Dövlət Xidmətinin rəhbərliyinə, eləcə də vətəndaş cəmiyyəti sektorunun nümayəndələrinə dərin minnətdarlığını bildirib.

Daha sonra konfrans işini bölme iclasları ilə davam etdirib.

Azərbaycan şərqşünaslıq məktəbinin görkəmli nümayəndəsi

AMEA-nın akademik Ziya Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutunda AMEA-nın müxbir üzvü, professor Böyükağa Hüseynovun anadan olmasının 100 illiyinə həsr olunmuş "Böyükağa Hüseynov Azərbaycan Şərqşünaslıq məktəbinin görkəmli nümayəndəsi kimi" mövzusunda elmi sessiya keçirilib.

Elmi sessiyada AMEA-nın vitse-prezidenti, Şərqşünaslıq İnstitutunun direktoru akademik Gövhər Baxşəliyeva çıxış edərək elmi ictimaiyyət tərəfindən Böyükağa Hüseynovun adının Azərbaycan Şərqşünaslıq məktəbinin formalaşması və inkişafı ilə birgə çəkildiyini deyərək, onun fəaliyyətinin yalnız milli çərçivə ilə məhdudlaşmadığını, keçmiş sovet məkanında da geniş əks-səda doğurduğunu bildirib. Azərbaycan Elmlər Akademiyasında şərqşünaslıq istiqaməti üzrə ilk müxbir üzv seçilməsini alimin elm tarixində xüsusi yer tutduğunu göstərən mühüm fakt kimi dəyərləndirən akademik G.Baxşəliyeva B.Hüseynovun uzun illər Şərqşünaslıq İnstitutunda rəhbər vəzifələrdə çalışaraq elmi-təşkilatı proseslərə istiqamət verdiyini deyib. Onun İran filologiyası sahəsində sistemli araşdırmaları ilə bu istiqamətdə yeni tədqiqat ənənəsinin əsasını qoyduğunu deyərək, bu sahəyə rəhbərliyi ilə də müvafiq sahədə aparılan tədqiqatların elmi səviyyəsinin yüksəldilməsinə, mövzu dairəsinin genişlənməsinə və gənc tədqiqatçı nəsillərin formalaşmasına mühüm töhfə verdiyini vurğulayıb.

Alimin elmi maraqlarının əsasən XX əsr İran ədəbiyyatının ideya-estetik xüsusiyyətlərini, poeziyada ənənə ilə yenilik münasibətlərini və dövrün ictimai düşüncə axınlarını əhatə etdiyini deyən akademik, bu mövzulara həsr olunmuş dissertasiyaların və sonrakı illərdə nəşr etdirilən monoqrafiyaların tədqiqatçıları üçün dəyərli mənbə sayıldığını qeyd edib.

Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin Komparativistika və bədii tərcümə şöbəsinin müdiri, filologiya elmlər doktoru, professor Şəfəq Əlibəyli "Böyükağa Hüseynov Şərqşünaslıq İnstitutunda İran filologiyası şöbəsinin qurucusu kimi" mövzusunda maruzə edib. Maruzəçi görkəmli alimin Şərqşünaslıq İnstitutunun İran filologiyasına rəhbərliyi dövründə şöbənin keçdiyi inkişaf yolundan, onun rəhbərliyi altında şöbə əməkdaşlarının uğurlarından, eləcə də B.Hüseynovun özünün tədqiqatları ilə iranşünaslıq sahəsində xidmətlərindən danışdı.

Şərqşünaslıq İnstitutunun İran tarixi və iqtisadiyyatı şöbəsinin baş elmi işçisi, tarix elmləri doktoru, professor Solmaz Rüstəmova-Tohidi "Böyükağa Hüseynovun Şərq fəlsəfəsi və ədəbiyyatı irsinin qorunması və təbliğində rolu" mövzusunda maruzə edib. S.Rüstəmova-Tohidi B.Hüseynovun elmi yaradıcılığına nəzər salaraq, alimin Şərqşünaslıq elminin inkişafında xidmətlərindən bəhs edib.

Şərqşünaslıq İnstitutunun İran filologiyası şöbəsinin müdiri filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Günay Verdüyeva "Böyükağa Hüseynovun həyat yolu və bədii irsi" mövzusunda maruzə edib. Maruzədə görkəmli alimin həyat yolu və bədii irsindən söz açılib, ictimai fəaliyyəti haqqında məlumat verilib. Alimin fəaliyyətinin çoxşaxəli olduğu qeyd edilərək, onun şeir yaradıcılığına nəzər salınıb. Həmçinin B.Hüseynovun pedaqoji fəaliyyəti, elmi kadrların hazırlanmasında böyük rolu olduğu vurğulanıb.

Şərqşünaslıq İnstitutunun Ərəb filologiyası şöbəsinin aparıcı elmi işçisi filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Laura Orucova "Böyükağa Hüseynovun Şərqşünaslıq elminin inkişafında və şərqşünas kadrların yetişməsinə rolu" mövzusunda maruzə edib. Maruzədə B.Hüseynovun rəhbərliyi altında yetişən elmi kadrların uğurlarından və onların formalaşmasında görkəmli alimin rolundan bəhs edilib.

Tədbirdə Böyükağa Hüseynova həsr olunmuş film nümayiş olub. B.Hüseynovun ailə üzvləri də tədbirdə iştirak edəblər. Sonda alimin ailəsi adından çıxış edən oğlu Əsgər Hüseynov atasının xatirəsinə ehtiramla yad edən tədbirin iştirakçılarına təşəkkürünü bildirib.

Böyük Qayıdış prosesi AMEA-da faktlar və sənədlər əsasında araşdırılır

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə aparılan elmi tədqiqatlar Qarabağın tarixinin, mədəni irsinin və demoqrafik realitələrinin bərpasında mühüm mərhələyə daxil olub. Böyük Qayıdış prosesi çərçivəsində təkcə infrastruktur və sosial layihələr deyil, eyni zamanda elmi əsaslı araşdırmalar da intensiv şəkildə həyata keçirilir. Tarix, arxeologiya və antropologiya sahələrində aparılan bu tədqiqatlar Qarabağla bağlı həqiqətlərin sənədləşdirilməsinə və beynəlxalq elmi dövriyyəyə çıxarılmasına xidmət edir.

Bu istiqamətdə AMEA-nın İctimai Elmlər Bölməsinin institutları tərəfindən Qarabağ və Böyük Qayıdış mövzusu prioritet tədqiqat sahəsi kimi müəyyənləşdirilib. Təkcə 2025-ci ildə işğaldan azad olunmuş ərazilərdə 30-a yaxın elmi tədqiqat işi yerinə yetirilib, işğaldan azad olunmuş ərazilərə yerli və beynəlxalq ekspedisiyalar təşkil olunub.

Arxeoloq və antropoloqlar Zəngilan, Füzuli, Xocavənd, Xocalı, Ağdam, Qubadlı, Kəlbəcər və Ağdərə ərazilərində çöl tədqiqatları aparıblar. Bu işlər çərçivəsində həm Qarabağın maddi-mədəni irsi araşdırılıb, həm də itkin düşmüş şəxslərin axtarışı ilə bağlı antropoloji tədqiqatlar həyata keçirilib. AMEA-nın prezidenti, akademik İsa

Həbibbəyli Qarabağda aparılan qazıntı işlərinə baxış keçirib.

Son illərdə Qarabağ və Böyük Qayıdış mövzusunda bir sıra fundamental nəşrlər də işıq üzünə görüb. Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində bərpa və quruculuq prosesinə, Qarabağ müharibəsinin geosiyasi və tarixi kontekstinə, eləcə də regionun etnodemoqrafik vəziyyətinə həsr olunmuş "Qarabağ və Zəngəzurda etnodemoqrafik vəziyyət (XIX-XX əsrin əvvəlləri)", "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində bərpa və quruculuq prosesi: Böyük Qayıdışın başlanğıcı (2021-2024-cü illər)", "Heydər Əliyev və Qarabağın inkişaf strategiyası (1960-cı illərin sonu - 1980-ci illərin əvvəlləri)", "Qarabağ müharibəsi: geosiyasi və tarixi kontekst", "Qarabağın arxeoloji abidələrinin monitorinqi (1987-ci ilin çöl gündəliyi əsasında)" adlı kitablar, eləcə də "Qafqaz Albani-

yasının Düzən Qarabağda antik dövr abidələri" və "Qafqaz Albaniyasını xristian dövr arxeoloji və memarlıq irsi" adlı monoqrafiyalar çap edilib. Bu nəşrlər Böyük Qayıdış prosesinin elmi əsaslarla təhlilinə mühüm töhfə kimi dəyərləndirilir.

Qarabağda aparılan elmi tədqiqatlar çərçivəsində bir sıra arxeoloji və tarixi layihələr milli və beynəlxalq qrant proqramları tərəfindən dəstəklə-

nib. Qarabağın daş və demir dövrlərinə aid maddi mədəniyyət nümunələrinin tədqiqinə yönəlməli layihələr çərçivəsində alət sənayesinin texno-tipoloji xüsusiyyətləri, kurqanlar sistemi, yaşayış məskənləri və dəfn ənənələri elmi əsaslarla araşdırılır.

Eyni zamanda, Füzuli rayonu və ətraf ərazilərdə yerləşən arxeoloji abidələrdə aparılan tədqiqatlar Qarabağın qədim dövrlərdən etibarən

dini və mədəni əlaqələrin müqayisəli şəkildə öyrənilməsinə də əhatə edir. Paralel olaraq, Ağdam rayonunda yerləşən tarixi-memarlıq komplekslərinin tarixi, arxeoloji və epigrafiya baxımdan araşdırılması istiqamətində də elmi işlər həyata keçirilir.

Qeyd olunan layihələr Azərbaycan Elm Fondu və TÜBİTAK kimi elmi qurumların qrant proqramları çərçivəsində icra olunur və Qarabağın tarixi-mədəni irsinin sistemli şəkildə öyrənilməsinə yönəlib.

Bununla yanaşı, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurla bağlı tədqiqatların nəticələri yerli və beynəlxalq platformalarda da təqdim olunub. XI Bakı Beynəlxalq Kitab Sərgisi çərçivəsində "Akademiyanın Zəngəzurnaməsi: folklor toplamalarından akademik tədqiqatlaradək" adlı tədbirdə Qarabağ dair elmi nəşrlər nümayiş etdirilib.

Qarabağda aparılan bu tədqiqatlar elmi əhəmiyyət daşımaqla yanaşı, həm də tarixi ədalətin bərpası, milli yaddaşın qorunması və Böyük Qayıdışın ideoloji əsaslarının möhkəmləndirilməsi baxımından strateji əhəmiyyətə malikdir.

Nərgiz QƏHRƏMANOVA
AMEA Rəyasət Heyəti aparatının İctimaiyyətə əlaqələr, mətbuat və informasiya şöbəsinin Elektron informasiya sektorunun müdiri

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 3 noyabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubiley yığıncağında, eləcə də 5 yanvar 2026-cı ildə televiziya jurnalistlərinə müsahibəsində elmin müasir inkişaf çağırışlarını kompleks şəkildə təhlil etmişdir.

Dövlət başçısının çıxışlarında qloballaşma şəraitində elmi potensialın gücləndirilməsi, innovasiyayönümlü inkişaf modelinin formalaşdırılması və elmi nəticələrin praktik tətbiq imkanlarının genişləndirilməsi kimi məsələlər xüsusi vurğulanmışdır. Həmin görüşlər Azərbaycan elmi tarixində əlamətdar hadisə kimi dəyərləndirilə bilər. Yubileyin dövlət səviyyəsində qeyd olunması ölkədə elmin institusional və sistemli inkişafına verilən yüksək siyasi qiymətin göstəricisi olmaqla yanaşı, elm siyasətinin milli prioritetlər sırasında mühüm yer tutduğunu da təsdiqləyir.

Qeyd olunan tədbirlər yalnız yubiley xarakteri daşımamış, eyni zamanda, elmin strateji inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirildiyi konseptual platforma funksiyasını yerinə yetirmişdir. Azərbaycan Prezidenti elmi ictimaiyyətə ehtiramını ifadə etməklə yanaşı,

qulanmışdır ki, Azərbaycan dilinin saflığının qorunması yalnız elmi qurumların deyil, bütövlükdə cəmiyyətin və hər bir vətəndaşın vəzifəsidir. Prezident qeyd etmişdir ki, beynəlxalq leksik fondun mövcudluğu təbii olsa da, Azərbaycan dilində mövcud olan milli leksik vahidlərin əsassız şəkildə xarici sözlərlə əvəzlənməsi qəbulənilməzdir. Bu mövqə dilin tarixi-mədəni identikliyi funksiyasının qorunması baxımından prinsipliyə uyğun ifadə edir.

Dövlət başçısının nitqi dil siyasətinin yalnız normativ-lingvistik məsələ deyil, həm də milli təhlükəsizlik, mədə-

Dövlətin dil siyasətində yeni mərhələ

naşı, elmin ölkənin davamlı və dayanıqlı inkişaf strategiyasında tutduğu yerə dair konseptual yanaşma ortaya qoymuşdur. Çıxışda elm sahəsinin milli inkişaf prioritetləri ilə əlaqələndirilməsi, bilik iqtisadiyyatının formalaşdırılması və elmi nəticələrin praktik müstəviyə transferi kimi məsələlər xüsusi vurğulanmışdır.

Dövlət başçısı Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasını Azərbaycanın elmi irsinin qorunması, sistemləşdirilməsi və yeni biliklərin istehsalı baxımından fundamental əhəmiyyətə malik milli təşkilatı resurs kimi səciyyələndirmişdir. Bu yanaşma Akademiyanın yalnız tarixi-mədəni missiyasını deyil, həm də müasir dövrdə innovativ inkişafın təmin edilməsində oynadığı rolunu ön plana çıxarmışdır.

Yubiley tədbiri sırf xatirə xarakteri daşımamış, eyni zamanda, elmin milli inkişaf modelində prioritet istiqamət kimi müəyyənləşdirildiyini təsdiqləyən siyasi məzmunlu platforma funksiyasını yerinə yetirmişdir. Dövlət başçısının qeyd olunan görüşlərdə dil siyasəti ilə bağlı səsləndirdiyi fikirlər elmi ictimaiyyət, xüsusilə də dilçilik sahəsi üçün konseptual istiqamət müəyyənləşdirən tezislər kimi çıxış etmişdir. Prezident İlham Əliyev dilçilik sahəsində prioritetlərin yenidən nəzərdən keçirilməsi, müasir qloballaşma şəraitində ana dilinin funksional imkanlarının genişləndirilməsi və elmi potensialın milli inkişaf strategiyası ilə uzlaşdırılması məsələlərini ön plana çəkmişdir. Bu baxımdan, Prezidentin çıxışını elmin və xüsusilə dil siyasətinin gələcək inkişaf trayektoriyasını müəyyən edən strateji konseptual çərçivə kimi dəyərləndirmək mümkündür. Çünki burada bir tərəfdən elmi ictimaiyyət qarşısında duran aktual vəzifələr konkretləşdirilir, digər tərəfdən isə, dövlətin ana dilinə göstərdiyi davamlı və sistemli dəstəyin əsas istiqamətləri aydın şəkildə ifadə olunur.

Dövlət başçısı Azərbaycan dilinin zəngin tarixi köklərə malik olduğunu və geniş coğrafiyada milyonlarla insan üçün ana dili funksiyasını yerinə yetirdiyini vurğulamış, eyni zamanda, ədəbi dil normalarının qorunmasının müstəqil dövlətin məsuliyyəti olduğunu bildirmişdir. Onun fikrincə, ana dili hər bir xalqın milli mənsubiyyətini müəyyənləşdirən fundamental amildir və bu sahədə ictimai həmrəylik xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Çıxışda xüsusilə vur-

ni suverenlik və ideoloji bütövlük kontekstində qiymətləndirilməli olduğunu göstərən konseptual çərçivə təqdim edir. Müasir mərhələdə alınma sözlərdən yerli-yersiz və nəzarətsiz istifadə məsələsi dil siyasətinin aktual problemlərindən biri kimi qiymətləndirilir. Prezident İlham Əliyev bu kontekstdə Azərbaycan ziyalılarına, şair və yazıçılarına, bütövlükdə yaradıcı və intellektual çevrələri ana dilinin qorunması istiqamətində fəal mövqə nümayiş etdirməyə çağırılmışdır. Bu çağırış dil məsələsinin yalnız lingvistik deyil, həm də ictimai-mədəni məsuliyyət daşıyan sahə kimi dərk edildiyini göstərir.

Dövlət başçısının çıxışında vurğulanmışdır ki, bəzi ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar arasında ədəbi dil normalarının zəifləməsi müşahidə olunur; dil daha çox meişət ünsiyyəti çərçivəsində işlədilir və xarici leksik vahidlərin təsiri güclənir. Bu hal ədəbi dilin funksional imkanlarının daralmasına və normativ sistemin aşınmasına gətirib çıxara bilər. Prezidentin fikrincə, dilin qorunması istiqamətində ardıcıl və sistemli tədbirlər görülmədiyi təqdirdə, uzunmüddətli perspektivdə milli-mədəni identikliyi risk altına düşə bilər.

Çıxışda xüsusi olaraq qeyd edilmişdir ki, Azərbaycan xalqı tarix boyu ana dilini qoruyub saxlamış, nəsilərərsə dil kontinuitetini təmin etmişdir və bu, mühüm mədəni nailiyyət kimi dəyərləndirilməlidir. Dövlət başçısının mövqeyinə görə, dilin və təsirlər qarşısında davamlılığının təmin olunması xalqın milli özünüdərk səviyyəsinin göstəricisidir. Prezidentin yanaşmasında xarici leksik vahidlərin əsassız şəkildə və ekvivalent mövcud olduğu halda istifadəsi dilin zənginləşməsi deyil, əksinə, onun daxili strukturunun və semantik bütövlüyünün zəifləməsi kimi qiymətləndirilir. Bu fikir dilin yalnız kommunikativ vasitə deyil, eyni zamanda, milli kimliyin, mədəni yaddaşın və dövlətçilik ənənəsinin daşıyıcısı olması tezisinə əsaslanır. Çıxışda dilin qorunması məsələsi mədəni təhlükəsizlik və milli suverenlik kontekstində təqdim olunur; ana dilinin funksional və normativ bütövlüyünün saxlanılması isə milli varlığın davamlılığının əsas şərtlərindən biri kimi dəyərləndirilir.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycan dilinin qorunmasını hər bir vətəndaşın mədəni və ictimai vəzifəsi kimi dəyərləndirərək cəmiyyəti bu istiqam-

mədə həmrəy fəaliyyətə çağırır. Bununla yanaşı, dövlət başçısı dil məsələsinə qapalı və təcridolma mövqedən yanaşmır, əksinə, dillərərsə inteqrasiyanın və beynəlxalq leksik mübadilənin mədəni inkişafın təbii komponenti olduğunu vurğulayır. Onun fikrincə, beynəlxalq elmi dövrüyyədə və ümumbəşəri terminoloji sistemdən gələn anlayışlarla tarixi-siyasi təsirlər nəticəsində formalaşmış təsadüfi və nəzarətsiz alınmalar arasında prinsipliyə fərq qoyulmalıdır.

Müasir mərhələdə elmi-texniki nailiyyətlər, qlobal informasiya axını, intensiv istehsalat prosesləri və dünya ölkələri ilə əməkdaşlıq beynəlxalq termin və nomenklaturanın milli sərhədləri aşaraq yayılmasını şərtləndirir. Şərq və Qərb ölkələri ilə ictimai-siyasi, iqtisadi, elmi və mədəni əlaqələrin genişlənməsi şəraitində Azərbaycan dili müxtəlif tipoloji sistemlərə malik dillərlə davamlı təmasda olur. Bu təmas nəticəsində leksik mübadilə qayılmaz xarakter daşıyır və müəyyən mənada dilin funksional imkanlarını genişləndirir.

Lakin alınma prosesinin tənzimlənməsi elmi əsaslara söykənməli və dilin milli səciyyəsinə, struktur bütövlüyünə və semantik özünəməxsusluğunu qorumağa yönəlməlidir. Bu baxımdan söz və terminlərin qəbulu tarixilik prinsipi əsasında, xalqın keçirdiyi ictimai-mədəni mərhələlər və formalaşmış dil ənənəsinə nəzər alınmaqla həyata keçirilməlidir. Alınma hadisəsinin mahiyyəti yalnız lingvistik deyil, həm də milli mədəniyyət, milli təfəkkür və milli mövcudluq anlayışları ilə sıx bağlıdır. Azərbaycan milli xarakteri və dil kimliyi məhz bu anlayışların qarşılıqlı əlaqəsi fonunda formalaşır və aydın görünür. Lingvistik əlaqələrin formasi dillərin qarşılıqlı təsir mexanizmləri, fonetik sistemi və qrammatik quruluşu ilə müəyyənləşirsə, həmin əlaqələrin səbəbləri və intensivliyi mədəni, sosial və elmi-texniki inkişaf amilləri ilə şərtlənir. Buna görə də dil siyasəti balanslı yanaşma tələb edir: bir tərəfdən beynəlxalq elmi inteqrasiyanı təmin etmək, digər tərəfdən isə milli dilin daxili inkişaf potensialını qoruyub saxlamaq.

Cənab Prezident İlham Əliyev dil siyasətinin həyata keçirilməsində məsuliyyətin yalnız alimlərin üzərinə düşmədiyini, eyni zamanda, mədəniyyət xadimlərinin, yazıçı və şairlərin, jurnalistlərin və ictimai-siyasi fəaliyyətlə məşğul olan şəxslərin də bu prosesdə fəal iştirak etməli olduqlarını vurğulamışdır. Dövlət başçısının fikrincə, Azərbaycan dilinin saflığının qorunması ümummilli məsuliyyət daşıyan vəzifədir və bu istiqamətdə həm dövlət institutları, həm də vətəndaş cəmiyyəti subyektləri sistemli şəkildə fəaliyyət göstərməlidirlər. Prezident qeyd etmişdir ki, dilin və leksik təsirlərdən qorunması məsələsi bir neçə il əvvəl dövlət səviyyəsində gündəmə gətirilmiş və ötən dövr ərzində bu istiqamətdə müvafiq tədbirlər həyata keçirilmişdir. O, bildirmişdir ki, dil siyasəti məsələləri şəxsi nəzarətində olacaq və bu sahədə ardıcıl monitoring və tənzimləmə tədbirləri davam etdiriləcəkdir. Dövlət başçısının Azərbaycan alimlərinə ünvanladığı çağırış isə elmi ictimaiyyətin normativ dil siyasətinin formalaşdırılmasında və tətbiqində daha fəal mövqə tutmasının vacibliyini göstərir.

Bu çağırışa cavab olaraq AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda Azərbaycan dilinin saflığının qorunması və elmi əsaslarla inkişaf etdirilməsi məqsədilə bir sıra fundamental layihələrin icrasına başlanılmışdır. İlk dəfə olaraq milli dil korpusunun yaradılması istiqamətində sistemli iş aparılır, eyni zamanda, beynəlxalq terminoloji vahidlərin elmi prinsiplər əsasında tənzimlənməsini təmin etmək məqsədilə "Beynəlmiləl terminlər lüğəti"nin tərtibi həyata keçirilir.

Bu təşəbbüslər dil planlaşdırılması və terminoloji siyasətin təşkilatı müstəviyə keçirilməsi baxımından mühüm addım kimi qiymətləndirilə bilər və dövlətin müəyyən etdiyi strateji istiqamətlərlə elmi qurumların fəaliyyətinin uzlaşdırılmasını nümayiş etdirir.

Ləman HƏSƏNOVA
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu terminologiya şöbəsinin böyük elmi işçisi, fəlsəfə doktoru

Bəzi ad və soyadlarımızın yazılışında yanlışlıqlar

Hələ orta məktəbdə oxuduğum illərdə bəzi ad və soyadlarımız və onların yazılış məsələləri mənə çox düşündürdü. Bu adlar niyə belədir, bu soyadlar niyə təhrif olunaraq yazılır və s. kimi suallara cavab axtarmağa çalışırdım. Zaman keçdikcə bəzi sualları özlüyümdə aydınlaşdırırdım. Bunların biri də sovet dövrü rus dilçiliyi və qrammatikasına uyğunlaşdırma prinsipiəndən irəli gəlirdi. Məsələn, sinfimizdə oxuyan uşaqlardan biri - İlqar İbrahimovun soyadı Quliyev idi. Düşünürdüm ki, niyə məhz Quluyev yox, Quliyev yazılır. Yaxud da Allahquluyev yox, Allahquliyev və s.

Deməli, rusların orfoepiyasında Quluyev Kuliyeş şəkildə səsləndiyinə görə, bizim də soyadımız Quluyev yox, Kuliyeş şəkildə orfoqrafiyamızda təsbit olunmuşdu. Halbuki sözün kökünün Qulu olduğu məlumdur və ada soyad şəkilçisi əlavə olunmaqla heç bir dəyişikliyə məruz qalmamalıdır: Qulu-yev şəkildə deyilməli və yazılmalıdır. İstərdim ki, ümumiyyətlə Qulu adının özünə və mənasına da, yeri gəlmişkən, toxunum. Əslində, insana sadəcə Qulu adı qoymaq (və eləcə də soyad şəkildə işlətmək) məntiqi baxımdan düzgün deyildir. Bu adın erəbcə qarşılığı olan Əbdül adını da sadəcə bu şəkildə insan adına ifadə etmək yəne yarımçıq səslənir. Niyə? Biraz düşünsək, cavabı özümüz tapırıq: Qulu adı nəyi ifadə edir? Kimin, ya nəyin qulu? Deməli, adın əvvəlində hansısa bir təyinedici söz (ad) gəlməlidir ki, ad öz mənasını sözləşməsi ilə tamamlansın: Allahqulu, Tanrıqulu, Yaradanqulu, İmamqulu, Əliqulu və s. şəkildə. Bu zaman qulu ifadəsinin Allahın, ya imamin, ya imamlardan birinin (Əli, Hüseyn və s.) qulu olması məsələsi tam ifadəsini tapmış olur. Düzdür, o başqa mövzudur ki, dilimizdə danışmaq zamanı sözün (və ya sözlərin) düşümlü hadisəsi baş verir, lakin sifahi məntiqi təfəkkürdə həmin sözlər yazılır, yaxud avtomatik olaraq bərpə olunur. Məsələn, körpə vaxtı bir uşağı oxşayıb-əzizləyərkən, ona "qurban olum" deyirsən, hətta burdakı "qurban" ifadəsini də dildə uşağın dili ilə ifadə edirmiş kimi "qurban olum", "qubuş olum" formasına salırsan. Körpə uşaq axı "r" səsinə tələffüz edə bilmir, bu baxımdan da uşağın dilində "qurban" sözünü "quban", yaxud "qubuş" şəkildə işlədərkən uşağı əzizləyirsən. Daha sonra isə "qurban (qubuş) olum" ifadəsindən də "olum" ifadəsi ixtisara düşür və sadəcə "Qurban" və ya onun əzizləmə forması olan "Qubuş" sözü onomastik vahidə çevrilməklə insan adına dönür. Konkret misal deyim ki, mənim anam Qərənfilin atasının adı, yeni mənim ana babamın adı Qubuşdur.

Elə "Qulu" adının yaranıb - formalaşması da buna bənzər bir mərhələdən keçmişdir. Belə ki, uşaq doğulanda onu sevib-əzizləmişlər, onu Allahın, Tanrının, yaxud Əlinin, Hüseynin qulu kimi tanıyıb, qəbul etdiklərindən, uşağa Allahın qulu - Allahqulu, Tanrıqulu, Yaradanqulu, İmamqulu və s. şəkildə müraciət etmişlər. Tədricən orfoqlarında-fikirilərdə Allah, yaxud imam, ya Əli və s. ifadəsini saxlamaqla sadəcə "Qulu" deyə əzizləmişlər. Şifahi təfəkkürdə, xəyali düşüncədə təyinedici ad saxlanılmış, sadəcə "Qulu" sözü işlək dövrüyyədə olmuş, nəticədə isə yazılışda sadəcə Qulu sözü sabitləşib qalmışdır. Bu da xəyali düşüncədə öyülüb-təriflənən adların - Allahın, imamin və s. yazılışdakı - orfoqrafiyadakı ixtisara səbəb olmuşdur. Burada sovet ideologiyasından doğan bir səbəb də şübhəsiz ki, məsələyə təsirsiz ötüşməmişdir. Bu, sovet ateist ideologiyasına uyğun olaraq Allah, imam və s. ifadələrinin məqsədlə şəkildə dildən-sözəndən (addan) sıxışdırılıb çıxarılması amili ilə də bağlıdır. Paralel şəkildə bu, Əbdül adına da şamil edilməlidir: Əbdulla (Abdulla) - Allahın qulu, Əbdüləli - Əlinin qulu, Əbdülkarim - Kərimin qulu və s. adlarından da müvafiq təyinedici adlar sıxışdırılıb çıxarılmışdır. Buradaca qeyd edim ki, Allahın 1001 adı var və bu adları Allahın yerdəki oxşarı olaraq insan adına qoyur, xüsusi isim kimi işlədirik. Deyək ki, Allah dünyada birdir, vahiddir və bu ada müvafiq də xüsusi ad olaraq vahid adını övladlarımıza qoyuruq. Ancaq Allahın şəriksiz olan bir Xalif adı var ki, bu da mənacə xəlf edən - yaradan deməkdir. Xalif adını da sadəcə insan adına qoymaq günahdır. Əvvəllə Əbdül sözü artırmaqla Əbdülxalif -yeni Xalifin (Allahın) qulu, yaxud sonuna "verdi" sözü artırmaqla Xalifverdi -yeni Allahverdi kimi işlətmək məntiqə uyğundur.

Eləcə də Verdiiyev, Verdizadə soyadlarının kökündə dayanan Verdi şəxs adı da məntiqi baxımdan düzgün deyil. Tanrıverdi, Piri-verdi, Ocaqverdi, Allahverdi və s. şəkildə bu adın da əvvəllə müəyyən təyinedici sözlər artırılmasıdır ki, ad yarımçıq səslənəsin. Çünki övlad dünyaya gələndə sevincini bildirmək üçün onu ailəyə ulu Tanrının, Allahın bəxş etdiyini düşünüb, Allahverdi, Tanrıverdi və s. şəkildə adlandıırırsan. Yaxud da ki, uşağın olmasını niyyət edib pira-ocağa nəzir verib, qurbanlar kəsirsən və nəticədə doğulan uşağın mistik qüvvələr tərəfindən pira, ocaq vasitəsilə ailəyə bəxş edildiyini (verildiyini) düşünüb uşağa Piri-verdi, Ocaqverdi və s. bu kimi adlar qoyursan. Çox şübhəsiz ki, bu kimi adlara xarəfat, möhvumat donu geyindirən sovet dövrünün ateist təbliğatı da mühüm təsir göstərmiş, nəticədə "verdi" şəkildə yarımçıq səslənən şəxs adları və soyadlar meydana gəlmişdir. Bütün bunlarla yanaşı, "oğlu" və "qızı" ifadələrimiz də rus dilində verilirəkən, "oqlı" və "kızı" şəkildə işlədilmişdir. Məsələn, Albaliyev Şakir Əlif "oqlu" yox, "oqlı" şəkildə yazılmışdır. "ğ" səsinin rus qrafikasında "q" hərfi ilə əvəzlənməsi təbii, çünki ruslarda "ğ" hərfi və ya səsi yoxdur. Amma "u" hərfi ki vardır. Onda nəyə görə məhz "oqlu" yox, "oqlı" şəkildə yazılmaqla sözümdə təhrif olunmalıdır. Mən rus ordusunda əsgərlikdə olarkən komandirəmiz olan Sergey Vaxalin mənim adı-m soyadımı belə oxuduğunu indi də xatırlayıram: "Albaliyev Şakir Alif aqlı", fikir verin, hətta "oqlı" yox, "aqlı" şəkildə tələffüz etdi. Çünki ruslarda "o" hərfini "a" səsi ilə tələffüz etmək onların orfoepik normalarına uyğundur.

Bunlardan başqa, bir sıra soyadlarımız bu gün də rus orfoqrafiyasına uyğunlaşdırılmış şəkildə yazılır və deyilir. Məsələn, Surxayev, Qaçayev, Sadayev və s. Halbuki bu soyadın kökündə Qaçay, Saday, Surxay adları dayanır. Sonu samitlə bitən adlara isə soyad şəkilçisi olaraq "yev" yox, "ov" şəkilçisi artırılmalıdır. Ona görə də yuxarıdakı soyadlar Surxayov, Qaçayov, Sadayov, Sadayov kimi orfoqrafiyada nizamlanmalıdır. Əks təqdirdə belə anlaşılar ki, sözün kökündə Qaçay, Surxay, Saday adları yox, Qaçay, Surxay, Sada tipli yarımçıq tipli adlar dayanır.

Son olaraq qeyd edim ki, adlar - şəxs adları və soyadlar dilimizin ayrılmaz tərkib hissəsidir və dilimizin - adlarımızın deyiliş və yazılışlarındakı nöqsanları - təhrifləri aradan qaldırılmalıdır.

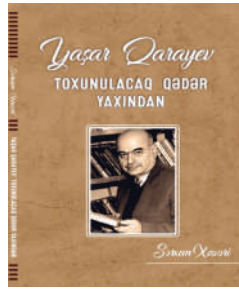
Şakir ALBALIYEV
AMEA Folklor İnstitutu, filologiya elmləri doktoru, dosent

YENİ NƏŞRLƏR

"Yaşar Qarayev: toxunulacaq qədər yaxından"

Mart ayının 5-i öz elmi-ədəbi və kulturoloji-fəlsəfi görüşlərinin dərinlik və genişlik miqyası ilə fənn sahəsi olaraq ədəbiyyatşünaslığın çərçivələrini, mədəni-mənəvi məkan olaraq milli sərhədləri aşmış bütövlükdə XX əsr ümumtürk humanitar-ictimai elmi düşüncəsinin zirvə məqamlarından birinə yüksələn, zaman keçdikcə o zirvədə əbədi olaraq qərarlaşdığı getdikcə daha çox təsbit olunan mütəfəkkirlərimizdən olan professor Yaşar Qarayevin anadan olmasının 90 ili tamam olur.

Professor Yaşar Qarayevin 90 illik yubileyi münasibətilə onun yetişdirməsi, filologiya elmləri doktoru, AMEA Elm və təhsil şöbəsinin müdiri Sərxan Xavərinin "Yaşar Qa-

rayev: toxunulacaq qədər yaxından" kitabı çapdan çıxıb.

Kitabda professor Yaşar Qarayevin şəxsiyyəti və yaradıcılığı yalnız milli ədəbiyyatşünaslıq çərçivəsində deyil, XX əsr ümumtürk humanitar-ictimai elmi düşüncəsi kontekstində dəyərləndirilir. Burada alimin yaradıcılığının mərhələləri sistemləşdirilmiş, analitik-filoloji başlanğıcdan fəlsəfi-kulturoloji konseptuallasmaya qədər uzanan inkişaf xətti göstərilmişdir. "Tarix: yaxından və uzaqdan" əsəri isə milli yaddaş konsepsiyasının yekun ifadəsi kimi dəyərləndirilmişdir.

Rəqəmsal informasiya mühitində alimin irsinin gənc nəsillər üçün idraki müstəqillik və mənəvi bütövlük modeli olduğu əsaslandırılmışdır. Kitabda Yaşar Qarayevlə bağlı maraqlı xatirələr də əksini tapmışdır.

"Qafqaz Albaniyasında xristianlıq: tarixi, arxeoloji və memarlıq irsi"

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Arxeologiya və Antropologiya İnstitutunun Antik dövr və Alban Arxeologiyası şöbəsinin müdiri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Natiq Alışovun AMEA-nın 80 illiyinə həsr olunmuş "Qafqaz Albaniyasında xristianlıq: Tarixi, arxeoloji və memarlıq irsi" adlı monoqrafiyası işıq üzü görüb.

Kitabın elmi redaktorları AMEA-nın müxbir üzvü, tarix elmləri doktoru, professor İlyas Babayev, AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya İnstitutunun Atropatena-Albaniya tarixi şöbəsinin müdiri, tarix elmləri doktoru Ramil Ağayev, rəyçiləri Bakı Dövlət Universitetinin Arxeologiya və Etnoqrafiya kafedrasının müdiri, tarix elmləri doktoru, professor Tarix Dostiyev, Bakı Dövlət Universitetinin Azərbaycanın qədim və orta əsrlər tarixi kafedrasının dosenti, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Yunis Nəsimovdur.

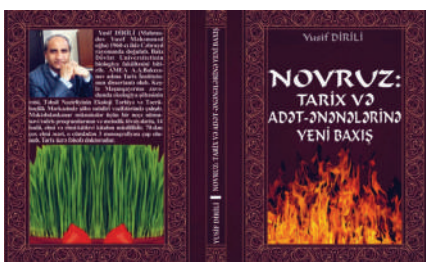
340 səhifədən ibarət monoqrafiyada Qafqaz Albaniyasında xristianlığa qədərki dini görüşlər və inanclar, xristianlığın yayılması prosesi,

İslam dininin bərqərar olmasından sonra Qafqaz Albaniyasındakı mövcud dini və siyasi durum işıqlandırılıb. Monoqrafiyada Qafqaz Albaniyasında dini görüşlər və inanclar, xristianlığın yayılması, xristianlıq və İslam, mağara məbədlər, dairevi məbədlər, sövmələr, yarımqazma kilsələr, xaçvari kilsələr, tədqiq olunmuş kilsələr, qeydə alınmış kilsələr, trapesvari kilsələr, monastırlar, qəbir abidələri, əlifba və epigrafik abidələr, maddi mədəniyyət nümunələri, mənəvi mədəniyyət nümunələri, Azərbaycan, ingilis və rus dillərində "Christianity in Caucasian Albania: History, Archaeology and Architectural Heritage" və "Христианство в Кавказской Албании: История, Археология и Архитектурное Наследие" mövzusunda əhatəli xülasə təqdim edilib.

Monoqrafiya Qafqaz Albaniyasının xristianlıq dövrü tarixi, arxeologiyası və memarlıq irsi ilə maraqlanan mütəxəssislər, memarlar, bu istiqamətdə təhsil alan tələbələr və magistrler, eləcə də geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulub.

Novruz adətlərinə yeni baxış - Türk dünyasının ortaq bayramı haqqında yeni monoqrafiya

Ətraf mühit üzrə tədqiqatçı, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Yusif Dirilinin (Mahmudov) "Novruz: tarix və adət-ənənələrinə yeni baxış" adlı növbəti kitabı işıq üzü görüb.

Kitabın elmi redaktoru, AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Mətbuat tarixi və publisistika şöbəsinin müdiri filologiya elmləri doktoru, professor Vüqar Əhməd AzərTac-a bildirdi ki, kitab müəllif axtarıqlarının və müşahidələrinin uğurlu nəticəsi kimi diqqəti cəlb edir. Topluada Novruzun yaranma tarixi və adət-ənənələri ilə bağlı aparılan axtarıqlar yer alıb. Elmi-publisistik üslubda qələmə alınmış bu əsərdə Novruzun türk xalqlarının ortaq yaz bayramı olduğu qeyd edilir və konkret misallar gətirilir.

Kitaba müəllifin Novruz və çərşənbələrə bağlı illərlə apardıqı müşahidə və araşdırmalar zamanı ortaya çıxan bəzi maraqlı məlumatlar, o cümlədən ilaxır çərşənbənin Torpaq, yoxsa Yel çərşənbəsi olması barədə fikirlər daxil edilib. Kitabda, həmçinin türk xalqlarının Novruz adətləri təqdim olunub. Monoqrafiyada elmi ədəbiyyatlarla yanaşı, dövrü nəşrlərdən və internet resurslarından geniş istifadə olunub.

Y.Dirili, həmçinin toplusa Novruz aid yazdığı bədii əsərlərdən nümunələr daxil edib. Bundan başqa, Novruz sovqatlarının tibbi əhəmiyyəti də kitabda əks olunub.

Kitaba AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya İnstitutunun şöbə müdiri tarix elmləri doktoru, dosent Ramil Ağayev və AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun şöbə müdiri fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Faiq Ələkbərlilə rəy verilib.

"Hacı Səlim Səyyah Qasımzadə. Əsərləri"

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun Şəxsi arxivlərin tədqiqi şöbəsinin aparıcı elmi işçisi fil.ü.f.d., dosent Afaq Əliyevanın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun aparıcı elmi işçisi fil.ü.f.d., dosent Elmira Qasımova ilə birgə ərəb əlifbasından transfonliterasiya edərək tərtib edilmiş nəşrə hazırladığı "Hacı Səlim Səyyah Qasımzadə. Əsərləri" kitabı işıq üzü görüb.

Kitaba ictimai fikir tariximizdə dövrünün mütərəqqi ziyalılarından biri kimi tanınan pədaqoq, şair, nəsir, publisist, tərcüməçi və nəşir Hacı Səlim Səyyah Qasımzadənin (1869-1943) tərcümələri, 1915-1917-ci illərdə kitab kimi nəşr etdirdiyi əsərləri, sağlığında haqqında yazılan və dövrü mətbuatda dərc olunan iki tərcüməyi-halı daxil edilib. Kitab şairin bədii irsinin toplanılması və nəşri tarixində ilk təşəbbüs kimi ədəbi ictimaiyyətə təqdim olunub.

Qeyd edək ki, yeni nəşrin redaktoru fil.e.d., professor İslam Qəribli, rəyçiləri fil.ü.f.d., dosent Səadət Vahabova və Mustafa Mailoqludur.

Kitabda yer alan izahların müəllifi A.Əliyevadır.

Bakı Türkologiya Konqresində bir alman Teodor Menzel

1926-cı il fevralın 26-dan martın 6-dək Bakıda keçirilən Birinci Türkologiya Konqresində Menzel, Helmut Ritter və dilçi Vestermann kimi alman əsilli alimlər iştirak etdirdilər. Teodor Menzel Konqres zamanı yazılmış təxminən yüz səhifəlik qeydlərini o dövrdə Qərbdə yüksək qiymətləndirilən "Der Islam" jurnalının 16-cı və 17-ci saylarında 1927 və 1928-ci illərdə dərc etmişdir. "Der Islam" ilk dəfə 1910-cu ildə məşhur şərqşünas Karl Heinrich Becker tərəfindən nəşr olunmuşdur.

Teodor Menzel (soldan birinci oturmuş) Bakıda keçirilən Türkoloji Qurultayın iştirakçıları arasında

Professor Menzel həmçinin Konqres haqqında qeydlərinə Sovet İttifaqı ilə bağlı ilk müşahidələrini də daxil etmişdir. Səyahət zamanı qatarın keçdiyi yerlərdəki bədbəxtliyi və vətəndaş müharibəsinin (Rusiya Vətəndaş Müharibəsi) izlərinin hələ də tamamilə silinmədiyini görmüşdür. Zərif vaqonların pəncərələrindən baxarkən gördüyü xarabalığa çevrilmiş stansiya binaları ilə qurultay üçün hazırlanmış dəbdəbəli təamlar arasındakı ziddiyyət onun qeydlərində "Sovet sisteminin şoumenliyi olan vəsvəəsi" kimi şərh olunurdu.

Moskvadan Bakıya gedən qatarda vaqonlar yalnız nümayəndələr üçün ayrılımışdı. Menzel yazır ki, hətta qatarın içərisində belə elmi müzakirələr davam edirdi, lakin vaqonların dəbdəbəsi ilə qatarın pəncərələrindən görünən xarabalığa çevrilmiş kəndlər arasındakı kəskin ziddiyyət onu çox təəccübləndirdi. Səyahət zamanı onun eyni vəqonda və ya məşhur şərqşünas Bartoldun yaxın qonşusu kimi səyahət etməsi ehtimalı yüksəkdir; çünki qeydlərində o, yol boyu "qeyri-rəsmi" söhbətlər qurultaydakı rəsmi bəxşlərdən daha səmimi və dərin olduğunu bildirir.

Menzel və digər xarici nümayəndələr o dövrün ən dəbdəbəli və nüfuzlu məkanı olan Grand Hoteldə yerləşdirildi. Menzel oteldəki qüsursuz xidməti (Avropa standartlarına görə) qeyd etsə də, bunun yene də "nümayiş" olduğunu əlavə edir. O, otel işçilərinin çox nəzakətli, eyni zamanda uzaq, demək olar ki, "təlimat üzrə" hərəkət etdiklərini hiss edirdi. Qeydlərində o, o vaxtlar otel otaqlarında və ya ümumi ərazilərdəki söhbətlərin eşidilə biləcəyi ilə bağlı geniş yayılmış diplomatik narahatlığa incəliklə işarə edir. Buna görə də, o, onların yalnız gəzintiye çıxarkən vacib məsələləri müzakirə etməyi üstün tutduqlarını nəzərdə tutur.

Menzel "sənədləşmə" və "qeydiyyat" həvəskarı idi. Bakıya səfəri zamanı həmişə özü ilə kiçik dəftərlər və indeks kartları gəzdirdirdi. Menzel konqresdəki hər təqdimatın xülasəsini deyil, həm də onun təqdim olunduğu ləhcəni, natiqin ləhcəsini və hətta tamaşaçıların alqışladığı hissələri qeyd edirdi. Menzelin yanında kamerası olduğu və bəzi səhnələri çəkdiyi məlumdur. Bu fotosəkillər onun vizual yaddaşının əsasını təşkil edirdi və o, sonradan "Der Islam" jurnalındakı hesabatlarını dəstəkləmək üçün bundan istifadə edirdi. Menzel həmçinin Bakının məşhur qonaqpərvərliyindən və zəngin mətbəxindən də bəhs edir. Her axşam keçirilən quzu eti, düyü yeməkləri və xəmir xörəkləri ilə nəhəng ziyafətlər Menzel üçün həm kulinariya ləzzəti, həm də fiziki yorğunluq mənbəyi idi. Qeydlərində o, bu qədər çox bayram toplanmalarının elmi işə həsr olunma biləcəyi vaxtı quruldığından yüngülcə şikayətlənir. Görünür, o, "az yemək, daha çox filologiya"yı müdafiə edərək alman intizamına üstünlük verir.

Menzelin hesabatları xüsusilə dəyərlidir, çünki o, yalnız elmi müzakirələri qeydə almayıb, həm də bu tarixi dönüş nöqtəsinin atmosferik və siyasi gərginliyini təsvir edib.

Menzel qurultayı böyük bir tamaşa kimi təsvir edir. Bakının hər yerində qırmızı bayraqlar və pankartlar asılıb. İştirakçıların sayından təsirlənir (və eyni zamanda şübhə ilə yanaşır):

"Sovet İttifaqının hər yerində və xaricdən 130-dan çox nümayəndə toplaşmışdı. Möhtəşəm İsmailiyə Sarayındakı açılış mərasimi elmi konfransdan daha çox siyasi mitinqə bənzəyirdi."

Menzel elmin çox vaxt bolşeviklərin siyasi gündəliyi üçün sadəcə "yem" olduğunu yerində qeyd edir.

Menzel, Latin əlifbasının tətbiqi ilə bağlı müzakirələr zamanı ən dramatik səhnələrin şahidi olur və "ənənəçilər" (əsasən ərəb əlifbasını qorumaq istəyən dindar akademiklər) ilə "islahatçılar" (Sovet rəhbərliyi tərəfindən dəstəklənənlər) arasında qızgın şifahi mübahisələri xatırladır. O, Latin əlifbasına qarşı çıxanlara necə psixoloji təzyiç göstərdiyini müşahidə edir. Menzelin sözlərinə görə, Türkiyə nümayəndə heyəti (Mehmet Fuat Köprülü də daxil olmaqla) əvvəlcə ehtiyatlı, gözəmə yanaşması tətbiq etdi və bu da Sovet təşkilatçılarına qəzəbləndirdi.

Menzel qeydlərində iştirak edən akademiklərin demək olar ki, ədəbi portretlərini çəkir. O, məşhur rus şərqşünası Vasil Bartoldunu şiddətli ideoloji qarışıqlıqlar arasında elmi obyektivliyi qorumağa çalışan bir növ "tək nəhəng" kimi təsvir edir. Menzel köhnə rus elmi dünyası ilə Samailoviç kimi yeni "qırmızı" hakimiyyətlər arasındakı dərin uçurumu müşahidə edir.

Menzeli valeh edən səhnələrdən biri Sovet türk xalqlarının Türkiyə nümayəndə heyətinə reaksiyası idi. Atatürkün rəhbərliyi altında Türkiyə artıq islahatlar heyətə keçirirdi, lakin Bakı türklərin əlifba ilə bağlı dərhal radikal addımlar atmamasından məyus olur. Menzel bu inamsızlığı kəskin şəkildə təhlil edərək yazır:

"Sovetlər Bakını Ankaranı ötürək türk dünyasının əsl mərkəzi kimi qurmaq istəyirdilər."

Menzel həmçinin periferik aspektlərə də diqqət çəkir. Sərt Sovet gündəlik həyatı, qonaqlara göstərilən dəbdəbəli qonaqpərvərlik, uzun axşam sessiyaları və təhlükəsizlik xidmətləri tərəfindən daim nəzarət altında olmaq hissi arasında qalır. O, qurultayı milli ziyalıların sıxışdırılmasının artıq hiss olunduğu "Potyomkin cəbhəsi" kimi görür. Bir sözlə, Menzel qurultayı elmi tədqiqatların, milli romantizmin və amansız güc siyasətinin toqquşduğu "Türkologiya Babil" kimi təsvir edir.

Konqresin ilk gününün axşamı nümayəndələrə "Bismillah" adında səsiz filmi (rejissor: Abbas Mirzə Şərifzadə) nümayiş etdirilir. Menzel filmi din əleyhinə güclü təbliğat əsəri kimi təsvir edir. Film qədim Azərbaycanda dini hakimiyyətdən sui-istifadə və "fanatik xurafat"dan bəhs edir. Menzel həmçinin nümayəndələrə qəsdən psixoloji təsir göstərdiyini qeyd edir. Sovet rəsmiləri filmi maarifçiliyin qələbəsi kimi qeyd etsələr də, Menzel kənd yerlərdən və xaricdən gələn daha mühafizəkar iştirakçılar arasında utancverici bir sükut və ya narahatlıq müşahidə edir. Onun sözlərinə görə, bu nümayiş konqresin lap əvvəlində İslam ənənəsinə qarşı şüurlu bir təhqir idi.

Menzel ziyafətləri demək olar ki, şərq möhtəşəmliyi tamaşası kimi təsvir edir. Bu dəbdəbəli ziyafətlər o dövrdə Bakı əhalisinin ümumi yoxsulluğu ilə kəskin şəkildə ziddiyyət təşkil edirdi. O, həmçinin Bakıdakı bolluqdan danışır, məsələnin kürü, nəbə bəliyi və Qafqaz şərablarının ağırlığı altında necə inlədiyini danışır. O, saatlarla davam edən sonsuz tostlara işarə edir. O, həmçinin yeməklərdə və görüşlərdə kimin yanında oturduğunu diqqətlə müşahidə edirdi. Kostyum və ya frak palto geyinmiş Avropa akademiklərinin, dəri gödəkçələrdə Sovet komissarlarının və ənənəvi kaftan geyinmiş Orta Asiyadan olan nümayəndələrin qarışığı ona qəribə, demək olar ki, sürreal bir mənərə təqdim edir. O, "qardaşlaşmanı" təsvir edir: elmi fərqlərin yemək zamanı şərabla qısa müddətə necə yatırıldığını, lakin ertəsi gün səhər görüşlərdə daha da şiddətlə (və tez-tez baş ağrıları ilə) yenedən nəzərdən keçirildiyini istehza ilə yazır.

Menzel üçün bu təcrübələr sadəcə lətifələr deyil. O, bunu Sovet rəsmilərinin nümayəndələri korrupsiyalığadırmaq və ya təsir etmək cəhdi kimi görür və yazır:

"Film yeni türkologiyanın 'elmi və ateist' olacağına açıq şəkildə göstərdirdi. Ziyafətlərdə qonaqpərvərlikdən sovet sisteminin üstünlüyünü nümayiş etdirmək üçün güc vasitəsi kimi istifadə olunurdu."

Müəllif quru dillə xülasə edir ki, "Bakı xalqının qonaqpərvərliyi" böyük olsa da, həmişə siyasi səhnələşdirmə qoxusu daşıyırdı.

Ən diqqət çəkən məqam Almaniya və Rusiya nümayəndə heyətləri arasındakı münasibətdir. Menzel bunu dərin peşəkari hörmət və siyasi yadlaşmanın gərgin bir şəbəkəsi kimi təsvir edir. O, Rusiya şərqşünaslığının duayenlərindən biri olan Vasil Bartolda böyük hörmət bəsləyirdi. O, Bartoldun keçmiş dövrün qalığı kimi gördüyü səhnələri təsvir edir:

"Bartold danışanda (qısa müddətə) otaqda akademik intizam hökm sürürdü."

Menzel onu hələ də Alman "obyektiv filologiya" standartını təcəssüm etdirən yeganə rus kimi görürdü. Onun sözlərinə görə, yeni sovet "akademik rəsmiləri" Bartolddan simvol kimi istifadə etsələr də, onlar artıq daxilən onu rədd etmişdilər. O, Bartolda dərin həmrəylik hiss edirdi, çünki türkologiyanın sadəcə kütlələr üçün dil siyasətinə çevrilməsindən narahatlığını bölüşürdü.

Menzel, özünə və həmkarlarına muzeydə sanki "sərgilər" kimi necə davranıldığını nümunələrlə təsvir edir. Lakin onlara sovetləşmənin uğurları göstərilsə də, pərdəarxası Menzel yerli alimlərin əzabını və zülmünü görürdü.

(ardı var)

Dr. Orhan ARAS

"Azərbaycanda bərpa olunan enerji müəssisələrinin inkişafının stimullaşdırılması" adlı monoqrafiya çapdan çıxıb

AMEA Rəyasət Heyətinin elmi katibi Coşqun Məmmədovun "Azərbaycanda bərpa olunan enerji müəssisələrinin inkişafının stimullaşdırılması" adlı monoqrafiyası işıq üzü görüb.

Monoqrafiyada bərpa olunan enerji müəssisələrinin inkişaf istiqamətləri və bu prosesi dəstəkləyən təşviq siyasətinin iqtisadi, insti-

tusional və idarəetmə mexanizmləri sistemli şəkildə tədqiq olunur. Müəllif bərpa olunan enerji sektorunun formalaşmasının milli iqtisadiyyat üçün strateji əhəmiyyətini əsaslandırır, mövcud stimullaşdırma alətlərinin effektivliyini qiymətləndirir və inkişafın davamlılığını təmin edən yeni iqtisadi modellər irəli sürür.

Monoqrafiya enerji siyasəti, iqtisadi inkişaf və ekoloji idarəetmə sahəsində fəaliyyət göstərən mütəxəssislər, alimlər, doktorantlar, magistrler və geniş oxucu auditoriyası üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Qeyd edək ki, yeni nəşrin elmi redaktoru i.e.d., professor Fərhad Rəhmanov, rəyçilər i.ü.f.d., dosent Allahyar Muradov və i.ü.f.d., dosent Sədaqət İbrahimovadır. Naşir f.ü.f.d. Səbuhi Qəhrəmanov, məsul redaktor f.ü.f.d. Təhə Talibova, nəşriyyat redaktoru Maral Poladova, texniki redaktor Rəşid Kərimli, korrektor Zərin Vəliyeva və bədii tərtibatçı İsa Məmmədliyədir.

Monoqrafiya "Elm" nəşriyyatında çap edilib.

Arxeologiya və Antropologiya İnstitutu birgə layihələrlə bağlı işgüzar görüşlərini davam etdirir

"İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsinin İdarə Heyətinin sədri Rüfət Mahmud və AMEA Arxeologiya və Antropologiya İnstitutunun direktoru, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Fərhad Quliyev "Qala" Dövlət Tarix-Etnoqrafiya Qoruğu ərazisindəki tarixi abidələrə baxış keçiriblər.

Hər iki qurumun arasında elmi tədqiqatların aparılması barədə birgə əməkdaşlıq razılaşmasına əsasən "Qala" Dövlət Tarix-Etnoqrafiya Qoruğunun arxeoloji tədqiqatlara cəlb edilməsinin mərhələli "yol xəritəsi"ni ehtiva edən ilkin fəaliyyət layihəsi müzakirə edilib. Həmçinin elmi tədqiqatların "yol xəritəsi" layihəsi təşəbbüsündə İçərişəhərdəki tarixi abidələrdə arxeoloji tədqiqatların aparılması mövzusu üzrə hər iki qurum arasında görüşlərin intensivləşməsi barədə "İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsinin təklifləri də yer alıb.

Beləliklə, aparılmış müzakirələr zamanı uzun müddətlik fasilədən sonra yaxın gələcəkdə "İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq və "Qala" Dövlət Tarix-Etnoqrafiya Qoruğlarında elmi tədqiqatların başlanılması təşəbbüsü üzrə ümumi razılıq əldə edilib.

Məktəblilərin RSXM-nin "Kürdəmir" seysmik stansiyasına ekskursiyası

Kürdəmir rayonunun Köhnəbazar kənd tam orta məktəbin şagirdlərinin AMEA nəzdində Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzinin (RSXM) "Kürdəmir" seysmik stansiyasına ekskursiyası təşkil olunub.

Ekskursiyanın əsas məqsədi şagirdlərin müasir seysmoloji tədqiqat metodları ilə yaxından tanış edilməsi və onlarda geofizika sahəsinə maraq oyatmaqdan ibarət olub.

RSXM-nin "Kürdəmir" seysmik stansiyasının müdiri Rahim İslamov şagirdlərə mərkəzin fəaliyyəti haqqında ətraflı məlumat verərək,

mərkəzin seysmik monitorinq şəbəkəsinin iş prinsipi haqqında danışib. Həmçinin, şagirdlərə seysmik cihazların iş prinsipini təmin edən cihazlar nümayiş etdirilib.

Stansiyada alternativ enerji mənbəyi kimi günəş panellərindən istifadə edilməsi şagirdlərin böyük marağına səbəb olub.

Bundan başqa, məktəblilərə stansiyadakı cihazlar vasitəsilə yeraltı təkanların qeydə alınması, yerin təkində baş verən proseslərin hansı dəqiqliklə izlənilirdiyi əyani şəkildə nümayiş etdirilib.

Ekskursiya zamanı məktəblilərin maraq doğuran sualları da ətraflı şəkildə cavablandırılıb.

ELAN-MÜSABİQƏ

"Ədəbiyyatda və qəlblərdə yaşayan şair" mövzusunda konfrans

20 aprel 2026-cı il tarixində AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun Şəxsi arxivlərinin tədqiqi şöbəsinin təşkilatçılığı ilə görkəmli Azərbaycan şairi, dramaturq Səməd Vurğunun 120 illik yubileyinə həsr olunmuş "Ədəbiyyatda və qəlblərdə yaşayan şair" mövzusunda respublika elmi-nəzəri konfransı keçiriləcək.

Konfransda iştirak etmək istəyənlər məruzənin tam mətnini cari ilin 18 mart tarixindəki gündərməlidirlər. Mətnlərin qəbulu haqqında məlumat 5-10 aprel tarixlərində verilecək.

Qəbul şərtləri:

- Konfransa ölkənin müxtəlif ali təhsil məktəbləri və elmi-tədqiqat müəssisələrindən alim və tədqiqatçılar qatılı bilərlər;
- Doktorantlar məruzənin tam mətnini elmi rəhbərinin (məsləhətçilərinin) rəyi ilə birlikdə təqdim etməlidirlər (rəyin skan variantı əlavə olunmalıdır);
- Konfransın dili Azərbaycan, türk, rus və ingiliscədir;
- Xülasə ingilis dilində, 150-250 sözdən ibarət olmalı və mətnin əvvəlində verilməlidir (ingilis, rus və türkcə mətnlərdə isə azərbaycanca);
- 5 açar söz qeyd olunmalıdır;
- Məruzə mətninin tərtibinə dair tələblər: Times New Roman, 12 şrift, kənar ölçülər hər tərəfdən 2,5 sm, abzas 1 sm, interval 1,15.
- Məruzə mətninin adı böyük hərflərlə ortada, məruzəçinin adı, soyadı, doktorantı (magistr) olduğu müəssisə və ya işlədiyi yer, e-mail ünvan səhifənin sağ tərəfində qeyd olunmalıdır;
- Məruzənin tam mətninin həcmi 6-8 səhifə olmalıdır (məruzənin tam mətni üçün şablon əlavə olunur);

- Ədəbiyyat siyahısı AAK-ın tələblərinə uyğun hazırlanmalı (şablonda qeyd olunub) və istinadlar böyük mötərizədə göstərilməlidir. Məsələn, [2, s.23];
- Məruzə mətnləri göndərilərkən konfransın hansı bölməsinə aid ediləcəyi haqqında qeyd e-mailin mövzu hissəsində göstərilməlidir;
- Məruzə mətni tələblərə uyğun olaraq hazırlanmalıdır, əks halda dəyərləndirilməyə buraxılmayacaq;
- Məruzənin tam mətni əvvəllər heç bir yerdə təqdim olunmamalı və çap edilməməlidir;
- Məruzə mətni konfransın mövzuları, elmi şərtlərə uyğunluğu və tədqiqatın orijinallığı nəzərə alınaraq Elmi Heyət tərəfindən dəyərləndiriləcəkdir;
- Məruzənin mətnini Konfransın Təşkilat Komitəsinə göndərən iştirakçılar onların çap olunmasını təsdiq etmiş olurlar.

Məruzə mətnləri semedvurgun120@gmail.com elektron ünvanına göndərilməlidir (nümunəyə buradan baxa bilərsiniz).

Konfransda aşağıdakı bölmələr üzrə məruzələrin dinlənilməsi nəzərdə tutulur:

- Mətnşünaslıq;
- Ədəbiyyatşünaslıq;
- Folklorşünaslıq;
- Türkologiya;
- Mədəniyyətşünaslıq.

Konfrans aşağıdakı mövzuları əhatə edir:

- Səməd Vurğun irsi əlyazmalarda;
- Səməd Vurğun xatirələrində;
- Səməd Vurğun və dünya ədəbiyyatı;
- Şair, dramaturq Səməd Vurğunun Azərbaycan ədəbiyyatında mövqeyi;
- Səməd Vurğun və uşaq ədəbiyyatı;
- Səməd Vurğun ədəbiyyatşünas alim kimi;
- Səməd Vurğunun tərcüməçilik fəaliyyəti.

Ünvan: AZ1001, Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küç. 26; Tel: (+994) 050 541 78 84

"Azərbaycan qadını elmdə: nailiyyətlər və yeni çağırışlar" adlı respublika elmi konfransı

9 oktyabr 2026-cı il tarixində AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda Əlyazmaların elmi ekspozisiyası və təqdimi şöbəsinin təşkilatçılığı ilə Hacı Zeynalabdin Tağıyevin Qızlar məktəbinin (1901) yaradılmasının 125 illiyi münasibətilə "Azərbaycan qadını elmdə: nailiyyətlər və yeni çağırışlar" adlı respublika elmi konfransı keçiriləcək.

Konfransda iştirak etmək istəyənlər məruzənin tam mətnini cari ilin 31 may tarixindəki gündərməlidirlər. Mətnlərin qəbulu haqqında məlumat 15-30 iyun tarixlərində verilecək.

Qəbul şərtləri:

- Konfransa ölkənin müxtəlif ali təhsil məktəbləri və elmi-tədqiqat müəssisələrindən alim və tədqiqatçılar qatılı bilərlər;
- Magistr və doktorantlar məruzənin tam mətnini elmi rəhbərinin (məsləhətçilərinin) rəyi ilə birlikdə təqdim etməlidirlər (rəyin skan variantı əlavə olunmalıdır);
- Konfransın dili Azərbaycan, türk, rus və ingiliscədir;
- Xülasə ingilis dilində, 150-250 sözdən ibarət olmalı və mətnin əvvəlində verilməlidir (ingilis, rus və türkcə mətnlərdə isə azərbaycanca);
- 5 açar söz qeyd olunmalıdır;
- Məruzə mətninin tərtibinə dair tələblər: Times New Roman, 12 şrift, kənar ölçülər hər tərəfdən 2,5 sm, abzas 1 sm, interval 1,15;
- Məruzə mətninin adı böyük hərflərlə ortada, məruzəçinin adı, soyadı, doktorantı (magistr) olduğu müəssisə və ya işlədiyi yer, e-mail ünvan səhifənin sağ tərəfində qeyd olunmalıdır;

- Məruzənin tam mətninin həcmi 6-8 səhifə olmalıdır (məruzənin tam mətni üçün şablon əlavə olunur);
- Ədəbiyyat siyahısı AAK-ın tələblərinə uyğun hazırlanmalı və istinadlar böyük mötərizədə göstərilməlidir. Məsələn, [2, s.23];
- Məruzə mətni tələblərə uyğun olaraq hazırlanmalıdır, əks halda dəyərləndirilməyə buraxılmayacaq;
- Məruzənin tam mətni əvvəllər heç bir yerdə təqdim olunmamalı və çap edilməməlidir;
- Məruzə mətni konfransın mövzuları, elmi şərtlərə uyğunluğu və tədqiqatın orijinallığı nəzərə alınaraq Elmi heyət tərəfindən dəyərləndiriləcəkdir;
- Məruzənin mətnini Konfransın Təşkilat Komitəsinə göndərən iştirakçılar onların çap olunmasını təsdiq etmiş olurlar.

Konfransda aşağıdakı mövzular üzrə məruzələrin dinlənilməsi nəzərdə tutulur:

- Tağıyevin qızlar məktəbi: tarixi, müəllimləri, məzunları;
- Azərbaycan qadınının elmi fəaliyyəti və nailiyyətləri;
- Azərbaycan qadını yeni elmi çağırışlar dövründə;
- Azərbaycanın əlyazmaşünas qadınları;
- Klassik mənbələrdə Azərbaycanın görkəmli qadın şəxsiyyətləri;
- Azərbaycan ədəbiyyatında qadın obrazı;
- Azərbaycan qadını təhsildə və ictimai fəaliyyətdə;
- Elmdə gender bərabərliyi.

Məruzə mətnləri qizlarmektebi125@gmail.com elektron ünvanına göndərilməlidir.

Ünvan: AZ1001, Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küç. 26; Tel: (+994) 50 541 78 84

Redaksiya heyəti:

İsa Həbibbəyli, Dilqəm Tağıyev, İbrahim Quliyev, Nərgiz Paşayeva, Rasim Əliquliyev, Tofiq Nağıyev, İradə Hüseynova, Gövhər Baxşəliyeva, Arif Həşimov, Cəmil Əliyev, İsmayıl Hacıyev, Fuad Əliyev

Baş redaktor: Ağahüseyn Şükürov

Ünvan: AZ 1001, Bakı, İstiqlaliyyət küçəsi 30.
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti
e-mail: elm.nauka.gazet@gmail.com

Tiraj: 1000

Поэтическая ценность научной мысли

В НАНА почтили память выдающегося ученого-литературоведа Яшара Гараева

В Институте литературы имени Низами Гянджеви (ИЛ) НАНА состоялась научная сессия "Феномен Яшара Гараева в гуманитарных науках Азербайджана", посвященная 90-летию юбилею выдающегося ученого-литературоведа и критика, заслуженного деятеля науки, члена-корреспондента НАНА Яшара Гараева.

Вначале участники мероприятия посетили могилу ученого-литературоведа на Второй аллее почетного захоронения и почтили его память. Затем ознакомились с организованной в фойе института выставкой, повествующей о жизни и творческой деятельности исследователя.

Качественно новый научный подход

Открывая научную сессию вступительным словом, президент НАНА, директор Института литературы академик Иса Габибейли рассказал об исключительных заслугах ученого в развитии отечественного литературоведения. Он подчеркнул, что Яшар Гараев - видный деятель науки, отличающийся своими высокими интеллектуальными качествами, сумевший представить тончайшие детали литературной критики, теории и истории литературы с присущим ему образным мышлением, придававший научной мысли поэтическую ценность.

Отметив, что написанные им труды носили фундаментальный характер, руководитель НАНА добавил, что поднимаемые в них проблемы могли стать предметом исследований целого института или отдела.

Диссертационная работа "Трагедия и герой", продолжил академик Иса Габибейли, привела к появлению качественно нового научного подхода и сферы исследований в азербайджанской филологии. В исследованиях, которые велись в последующий период, при научном толковании понятий "трагедия" и "герой" сформулированная Яшаром Гараевым концептуальная модель выступала в качестве основного методологического указателя - она же способствовала определению направлений развития литературоведения в целом.

Автор новой концепции

Руководитель НАНА подчеркнул: "Яшар Гараев превратил этапы становления и развития азербайджанского реализма, взаимосвязи этого литературного течения с мировой литературой, а также типологические особенности реалистической художественной прозы XIX-XX вв. в предмет системного и глубокого научного анализа. Будучи фундаментальным концептуальным научно-исследовательским трудом, посвященным литературным течениям, монография ученого "Этапы азербайджанского реализма" занимает в истории отечественного литературоведения особое место".

Отмечалось, что Яшар Гараев был одним из редких деятелей науки, который умел говорить о литературе на поэтическом языке, создавал гармонию между критическим и теоретическим мышлением и поэтичностью. Научный труд ученого "Азербайджанская литература: XIX и XX вв." коренным образом отличается от классических книг по истории литературы своей содержательностью и методологией. В этом труде сформулирована и обоснована новая научная концепция, связанная с классификацией этапов развития и художественной типологией национальной литературы.

Академик Иса Габибейли сообщил, что Яшар Гараев известен в историографии азербайджанской литературы не только как участник, но и как выдающийся исследователь, создавший свою научную школу и направление, сформировавший отличающийся от других способ мышления.

Сказав, что особое место в многогранной деятельности ученого занимает изучение идей независимости Азербайджана, руководитель НАНА добавил, что после защиты диссертации центральной линией каждой из его статей было понятие о независимости: "Своими научными трудами, написанными во второй половине 1980-х гг., Яшар Гараев мобилизовал народ и все силы литературоведения навстречу независимости, внес вклад в начало в истории азербайджанского литературоведения новой научно-культурной борьбы за независимость".

На фоне истории и теории литературы

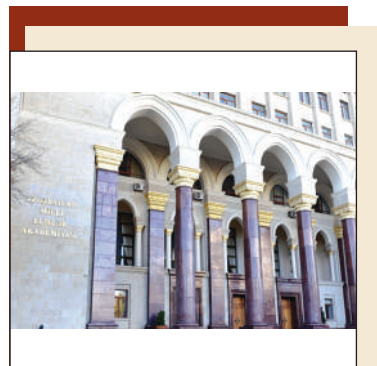
Сегодня, продолжил академик Иса Габибейли, путь, начало которого заложил Яшар Гараев, его идеи и научная школа обладают большой значимостью для отечественного литературоведения, а также для отделений гуманитарных и общественных наук НАНА, последователи ученого продолжают эти традиции и стиль, и тем самым ведут азербайджанское литературоведение к ещё большим вершинам.

Академик Иса Габибейли подчеркнул исключительные заслуги Яшара Гараева в перенаправлении литературоведения от общественных мотивов к реализму и разработке крепких научных основ данной сферы, и выразил уверенность, что имя ученого навсегда останется в истории литературоведения.

На сессии были заслушаны доклады заведомо литературной критики ИЛ доктора филологических наук Вагифа Юсифли "Яшар Гараев о литературной критике", заведомо науки и образования аппарата Президиума НАНА доктора филологических наук Сархана Хавери "Яшар Гараев: от аналитико-филологического подхода к философско-культурологической концепции", депутата ММ доктора филологических наук Эльнуры Акимовой "Новшества, привнесенные Яшаром Гараевым в гуманитарные науки Азербайджана".

На мероприятии также были прослушаны доклады доктора филологических наук Ализаде Аскерли "Эволюция теоретической эстетической мысли на фоне истории и теории литературы", доктора филологических наук Джаваншира Юсифли "Яшар Гараев: превращение художественного текста в филологический", доктора философии по филологии, доцента Айгюн Багирли "Яшар Гараев и математическое литературоведение" и доктора философии по филологии Айнуры Мустафаевой "Яшар Гараев о драматургии".

Далее был продемонстрирован видеоролик о жизни и деятельности выдающегося ученого. И в заключение от имени семьи ученого выступил Ялчын Гараев, поблагодаривший организаторов и участников мероприятия за уважение и почтение к памяти его отца.

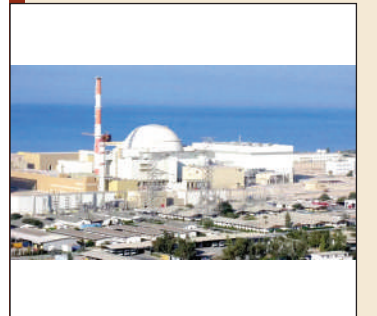
Приоритетные направления

стр. 10 →

Национальная идеология: взгляд на проблему

стр. 11 →

Ядерные объекты в зоне войны

стр. 11 →

International Conference on the 100th Anniversary of the First Turkological Congress Covered by Turkic World Media

р. 12 →

Приоритетные направления

Научные исследования, проводимые на освобожденных от оккупации территориях, вступили в важный этап восстановления истории, культурного наследия и демографических реалий Карабаха. В рамках процесса Великого возвращения реализуются не только инфраструктурные и социальные проекты, но и проводятся научные исследования.

исследования в связи с поисками пропавших без вести лиц.

Исследования в области истории, археологии и антропологии служат для документирования правды о Карабахе и ее представлении международному научному сообществу.

Как сообщили в пресс-службе НАНА, институты Отделения общественных наук определили тему "Карабах и Великое возвращение" в качестве приоритетного направления исследований. В прошлом году на освобожденных от оккупации территориях было проведено около 30 научно-исследовательских работ, а также организованы международные экспедиции.

Археологи и антропологи проводили полевые исследования в Зангилане, Физули, Ходжавенде, Ходжалы, Агдаме, Губадлы, Кяльбаджаре и Агдере. Исследовалось как материальное, так и культурное наследие Карабаха, а также проводились антропологические

исследования в связи с поисками пропавших без вести лиц. В последние годы были опубликованы и фундаментальные работы по теме Карабаха и Великого возвращения. Среди этих изданий можно назвать книги "Этнодемографическая ситуация в Карабахе и Зангезуре (XIX-начало XX веков)", "Процесс восстановления и строительства на освобожденных от оккупации территориях Азербайджанской Республики: начало Великого возвращения (2021-2024 гг.)", "Гейдар Алиев и стратегия развития Карабаха (конец 1960-х-начало 1980-х годов)", "Карабахская война: геополитический и исторический контекст", "Мониторинг археологических памятников Карабаха (по данным полевого дневника 1987 года)", а также монографии "Античные памятники в равнинном Карабахе Кавказской Албании" и "Археологическое и архитектурное наследие христианского периода Кавказской Албании".

В рамках проектов, направленных на изучение образцов материальной культуры Карабаха каменного и железного веков, на научной основе исследуется система курганов, поселений и погребальных традиций.

Исследования, проводимые на археологических памятниках, расположенных в Физулинском регионе и прилегающих районах, служат изучению культурной и социальной структуры Карабаха, сформировавшейся с древних времен. Эти исследования важны в плане подтверждения историко-культурного наследия региона научными документами.

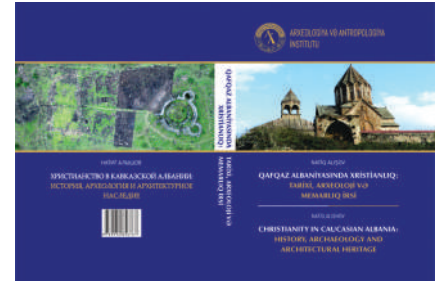
Исследование также включает сравнительное изучение религиозных и культурных связей, существовавших между Кавказской Албанией и регионами Восточной Анатолии в средневековье. Параллельно ведется научная работа по изучению историко-архитектурных комплексов, расположенных в Агдамском районе, с историко-археологического и эпиграфического аспектов.

Указанные проекты реализуются в рамках грантовых программ научных учреждений, таких как Азербайджанский научный фонд и TÜBİTAK, и направлены на систематическое изучение историко-культурного наследия Карабаха.

Христианское наследие Кавказской Албании

В Институте археологии и антропологии НАНА вышла в свет монография заведующего отделом археологии античного периода и Албании доктора философии по истории, доцента Натига Алышова "Христианство в Кавказской Албании: история, археология и архитектурное наследие", посвященная 80-летию НАНА.

Научными редакторами книги являются покойный член-корреспондент НАНА, доктор исторических наук, профессор Ильяс Бабаев, заведующий отделом истории Атропатены и Албании (Кавказской) Института истории и этнологии имени А.А.Бакиханова НАНА доктор исторических наук Рамиль Агаев, рецензентами - заведующий кафедрой археологии и этнографии Бакинского государственного университета доктор исторических наук, профессор Тарих Достиев и доцент кафедры истории Азербайджана древних и средних веков БГУ доктор философии по истории Юнис Насибов.

В монографии общим объемом в 340 страниц освещаются дохристианские религиозные представления и верования в Кавказской Албании, процесс распространения христианства, религиозная и политическая ситуация в Кавказской Албании после установления ислама.

Кроме того, в издании говорится о религиозных взглядах и верованиях в Кавказской Албании, распространении христианства, взаимоотношениях между христианством и исламом, пещерно-храмовых комплексах, крестово-купольных сооружений, церквях, монастырях, надгробных памятниках, алфавите и эпиграфических памятниках, образцах материальной и нематериальной культуры и т.д., а также приводятся обширные резюме на английском и русском языках.

Отметим, что новая книга ученого-археолога предназначена для специалистов, интересующихся историей, археологией и архитектурным наследием Кавказской Албании христианского периода, архитекторов, студентов и магистрантов, обучающихся по соответствующим специальностям, а также для широкой читательской аудитории.

Издан сборник востоковедов

Издан сборник статей "Страны Центральной Азии: перспективы, вызовы и реальность", который является совместным изданием Института востоковедения имени академика Зии Буниятова НАНА, Международного центра геополитического прогнозирования "Восток-Запад" Казахстана и Ассоциации политических исследований "Астана".

Издание выпущено в свет по постановлению Ученого совета Института востоковедения и посвящено десятилетию со дня создания отдела стран Центральной Азии института.

В сборнике опубликованы статьи ученых Азербайджана, Казахстана, Кыргызстана, Узбекистана и Грузии. В издании с аспекта процессов глобализации, необходимости сотрудничества между Азербайджаном и странами Центральной Азии и общечеловеческих ценностей рассматриваются сущность и теоретические основы межкультурного диалога.

Здесь представлены исследования, посвященные взаимоотношениям между культурами Азербайджана и стран Азии, интеграции цивилизаций и современным вызовам, проблемам мультикультурализма, сферам развития связей с Казахстаном, Кыргызстаном и Узбекистаном, а также сохранению культурного наследия мусульманских народов.

В сборнике опубликованы статьи президента Международного центра геополитического прогнозирования "Восток-Запад" Казахстана, директора Ассоциации политических исследований "Астана" академика Карлыгаш Нугмановой "Проблемы глобального изменения климата в Казахстане и роль COP29 в развитии международных отношений", профессора Государственной академии управления при Президенте Кыргызской Республики доктора политических наук Бактыкан Торогельдиевой "Формирование гражданской идентичности в полиэтничном кыргызском обществе", профессора Казахстанского университета международных отношений и мировых языков кандидата политических наук Эльмиры Кагазбаевой "Сравнительный анализ миграционной политики стран Центральной Азии: механизмы защиты прав трудовых мигрантов", заведующей департаментом по международным отношениям Сухумского государственного университета (Грузия) Индиры Дзагани "Межкультурный диалог как основа формирования интеркультурной компетенции студентов", главного научного сотрудника Института востоковедения НАНА доктора политических наук Адилы Мирабдуллаева "О центрально-азиатском направлении в геостратегической политике России на современном этапе", заведующей отделом стран Центральной Азии Института востоковедения НАНА доктора филологических наук, профессора Лалы Ахмедовой "Личность, общество и социально-политическая среда в романах Чингиза Айтматова" и другие.

Национальная идеология: взгляд на проблему

В издательстве Elm və təhsil ("Наука и образование") вышел в свет третий том многотомного труда заведующего отделом истории философской мысли и современной философии тюркских народов Института философии и социологии НАНА доктора философии по философии, доцента Фаига Алекперли (Газанфароглу) "Историко-философский взгляд на проблему национальной идеологии".

Научными редакторами книги являются доктор философских наук, профессор Али Абасов и доктор исторических наук Эйнулла Мадатли, рецензентами - доктор философских наук, профессор Рафаил Ахмедли, доктор философских наук Физули Гурбанов и доктор философии по политическим наукам, доцент Сянан Гасанов.

В третьем томе своего многотомного труда автор исследует философские и политико-идеологические процессы, происходящие в конце XX-первой четверти XXI века в Азербайджане и тюркском мире, особенно степень актуальности национальной идеи и идеалов в этих странах в современный период, и выдвигает новые мысли (классическое азербайджанство, постклассическое азербайджанство, учение тюркизма). В то же время, в третьем томе монографии впервые привлечены к системному исследованию идеи азербайджанства, целостного азербайджанства и тюркизма.

Монография предназначена для специалистов различного уровня - бакалавров, магистров, докторантов, научных сотрудников, педагогов, занятых в сфере философии, истории, политологии, литературы, лингвистики, этнографии, культурологии и т.д., а также для широкой читательской аудитории.

В Институте химии была организована экскурсия для учеников лицея

В ЮЛП Институт химии Министерства науки и образования АР была организована просветительская экскурсия для учеников Лицея с физико-математическим уклоном, который функционирует при Азербайджанском архитектурно-строительном университете.

В рамках мероприятия для учеников были организованы экскурсии в ряд лабораторий института, а в центре "Физико-химический анализ" им были наглядно продемонстрированы интересные занимательные опыты. В то же время, ученики получили подробную информацию об истории создания института, работавших здесь выдающихся химиках, их жизни и научной деятельности. Педагог и ученики подчеркнули, что в ходе мероприятия они получили большие впечатле-

ниями, было очень интересно посредством опытов наглядно увидеть, как полученные теоретические знания находят свое практическое применение.

Следует отметить, что проведение подобных просветительских

мероприятий имеет особое значение как с точки зрения пропаганды науки, так и с точки зрения повышения у учеников интереса к научно-исследовательской деятельности, выявления и развития их творческих способностей.

Ядерные объекты в зоне войны

Все вопросы по атомным станциям должны решаться только дипломатией

В связи с продолжающимися боевыми действиями США и Израиля против Ирана ситуация вокруг его ядерных объектов (их в стране 17), и особенно вокруг АЭС "Бушер", вызывает серьезную обеспокоенность.

По мнению экспертов, бомбардировки ядерных объектов, несмотря на мощные защитные барьеры, в случае их разрушения могут привести к значительному выбросу радиоактивности в окружающую среду, ее трансграничному переносу и создать угрозу для населения многих стран. Атомные станции ценной ценой значительного удорожания ядерного электричества защищают от всех мыслимых опасностей, в том числе, от внешних воздействий: ураганов, цунами, землетрясений, даже от техногенных катастроф типа падения тяжелого самолета. Но, конечно, еще никто в мире не пытался защищать АЭС от артиллерийских обстрелов.

Кроме неисключаемого разрушения защитных барьеров самих реакторов повреждение элементов инфраструктуры станции - систем подачи электроэнергии, охлаждения для систем отвода остаточного тепла и т.д. (хотя защита от этих аварий и предусмотрена конструкторами АЭС) - представляет потенциальную опасность. Угрозу, хотя и локальную, несет в себе попадание в "сухое" хранилище отработавшего ядерного топлива.

Под угрозой весь регион

В этой связи обстановка вокруг Бушерской АЭС на фоне боевых действий остается крайне напряженной. Взрывы уже звучат буквально в километрах от линии физической защиты станции. Удары направлены на расположенные рядом военные объекты, но угроза растет по мере нарастания конфликта.

Об этом и о многом другом наш корреспондент беседует с международным экспертом, советником НАНА академиком Адилем Гарибовым, долгие годы возглавлявшим академический Институт радиационных проблем и Национальный центр ядерных исследований Азербайджана.

- Итак, каковы риски для ядерных объектов, и, прежде всего, самого большого - АЭС "Бушера"?

- Угроза для станции, конечно, есть, однако взрывы хоть и звучат поблизости от самой АЭС, пока не направлены непосредственно на нее, а только на военные объекты, которые там расположены. Но угроза очевидно нарастает по мере эскалации конфликта.

АЭС "Бушер" - это ядерный объект, и любое нарушение целостности хоть реактора, хоть хранилищ с топливом - это заражение больших территорий и абсолютно непредсказуемое в моменте движение заряженных частиц вместе с атмосферными явлениями. И вот тогда уже под угрозой весь регион.

Без конверсии и наукоемких технологий

- Какова специфика иранской ядерной архитектуры?

- Работа над ядерной программой Ирана началась не сегодня, она имеет давнюю и довольно непростую историю. Разработчиками и первыми ее исполнителями еще во времена шахского правления были американские специалисты, именно при их непосредственной помощи было установлено большое количество основных центрифуг. Потом к работе подключилась Германия, а завершена программа была уже российскими специалистами.

Изначально иранская ядерная программа (70-е гг. прошлого века) была нацелена против СССР, Иран уже тогда стремился стать второй ядерной державой мира - без конверсии, без наукоемкой технологической работы.

В итоге она первой среди государств Ближнего Востока приступила к реализации масштабной ядерной программы и ввела в

эксплуатацию атомную станцию, получив доступ к новым ядерным технологиям. К слову, и Индия (при поддержке СССР), и Пакистан (при поддержке США) таким же способом, без конверсии, стали обладателями ядерного оружия. А позднее к клубу ядерных держав при поддержке России подтянулись и Северная Корея.

Вначале был мирный атом

- Изначально ведь ядерная программа Ирана предполагала исследования мирного атома?

- Совершенно верно. Несмотря на то, что США хотели прямо на границе с Советским Союзом создать новый источник ядерного противостояния, шахское правительство поставило задачу постепенного замещения углеводородов в балансе генерации ядерным топливом, что позволило бы высвободить дополнительные объемы нефти и газа для экспорта и решить проблему нехватки генерирующих мощностей в стране. Для этого предполагалось построить два десятка ядерных

энергоблоков на нескольких площадках в разных регионах Ирана.

К началу 1979 года, времени победы в стране Исламской революции, станция в Бушере была построена более чем наполовину, а к реализации второго проекта едва приступили. После переворота страны Запада прервали сотрудничество с Ираном в атомной сфере (как и во многих других), начавшаяся вскоре ирано-иракская война (1980-1988) истощила экономику Ирана и непосредственно затронула первые атомные площадки. Осуществление ядерной программы Тегерана прервалось более чем на десятилетие, однако в 1990-х годах Иран вернулся к атомной теме и в течение двух десятилетий отчасти наверстал упущенное, а кое в чем пошел даже дальше прежних замыслов.

Деактивировать программу

- Профессор, мы с вами говорили на тему угрозы выбросов радиации в период острой 12-дневной эскалации в июне 2025 года. Тогда выбросов радиации зафиксировано не было. Какова ситуация сейчас?

- МАГАТЭ оперативно собрало экстренную конференцию по статусу ядерных объектов Ирана. На конференции глава агентства Рафаэль Гросси заявил, что изменение радиационной обстановки на границе с Ираном не зафиксировано, однако инцидентов с утечкой радиации он не исключил, отметив, что все вопросы по ядерным объектам должны решаться дипломатией, в ином случае последствия могут быть катастрофическими.

Он также заявил, что американо-израильские атаки не концентрируются на ядерных объектах, даже если определенные повреждения были обнаружены в центрах обогащения урана в Исфахане и Нетанзе (одном из самых важных объектов иранской ядерной программы), подвергшемся летом прошлого года бомбардировке: тогда погибли ученые и чиновники, но утечек радиации удалось избежать.

На сегодняшний день по имеющейся у меня информации, в Иране около пяти точек, где проводится обработка ядерного материала, и наверняка их тоже попытаются дезактивировать.

Отказ от ядерной программы

- А чем этот ядерный объект не угодил атакующим сторонам?

- Американцы считают, что в Нетанзе уран обогащают до оружейного плутония, Иран же в свою очередь отрицает наличие программы по ядерному оружию. Собственно, полный отказ от ядерной программы, даже мирной, - это требование Вашингтона к Тегерану, и три раунда переговоров между странами уже прошли. А потом США и Израиль атаковали Иран, а он в ответ - военные базы по всему Ближнему Востоку.

В принципе, последние события свидетельствуют, что своей ядерной программой ИРИ нацелена отнюдь не только на мирную

результате взрывов этих установок в окружающую среду могут попасть газовые фазы природных изотопов урана. Природный уран имеет примерно 87% альфа-активности, он также обладает тяжелыми альфа-излучениями, опасными для окружающей среды, однако скорость радиоактивного распада урана-235 (700 млн лет) и урана-238 (4,5 млрд лет) неопасна для объектов, находящихся на большом расстоянии - как, например, для нашей страны. Если бы скорость была выше, в мире не осталось бы ни одного ядерного объекта.

Даже если взорвется АЭС "Бушер", обладающая большим количеством ядерной продукции (до 40 тонн ядерных материалов), и это будет второй Чернобыль, но и тогда для Азербайджана это не будет критично - расстояния между нами исчисляются тысячами километров.

Явно не мирная инициатива

- Много ли преимуществ по сравнению с другими иранскими электростанциями имеет АЭС "Бушер"?

- Конечно. В отличие от станций со старыми реакторами Бушерская АЭС - современный объект, обеспечивающий Иран определенной частью электроэнергии. Хотя, на мой взгляд, страна в ней особо не нуждалась, потому что имеет огромное количество запасов ядерной энергии - на полвека точно бы хватило.

Кроме того, Иран не обладает технологией маленьких модульных реакторов, поэтому высокообогащенный уран им не нужен, для исследований хватило бы и 20%. То есть, повторю еще раз - это свидетельство того, что Иран нацелен на другие задачи - обладать новым технологическим оружием дальнего действия, то есть явно не мирная инициатива.

- Как вы думаете, будут ли силы коалиции атаковать эту АЭС?

- Думаю, что не будут. Такие мощные (1 000 мегаватт) атомные станции, как "Бушер", как правило, защищены МАГАТЭ. Если мы хотим, чтобы человечество жило в безопасном мире, необходимо соблюдать установленные правила, но одна страна не имеет право атаковать атомные производственные системы. Я уверен, что на Бушерскую АЭС не полетят американские и израильские бомбы, ведь обе страны - ядерные, прекрасно осведомленные о возможных последствиях.

Не только для энергии, но и для науки

- Коль скоро мы затронули тему атак на ядерные объекты, на карте мира есть еще одна горячая зона - Запорожская АЭС

- Да, и этот объект, некогда гордость советской ядерной программы, самый лучший научно-технологический продукт Советского Союза, ставший примером стабильного обеспечения энергией население такой большой страны, никогда не подвергался целенаправленным атакам со стороны российских войск. Это мнение наблюдателей и представителей различных миссий во главе с Гросси. Я надеюсь, что и с Ираном будет такая же ситуация. Ну а если все же какой-либо ядерный объект будет атакован, то для близлежащих стран ситуация сложится чрезвычайно трудная: радиоактивные выбросы могут спровоцировать загрязнение водных ресурсов и почвы, появятся озоновые дыры, долготелая мертвая зона (мы это знаем на примере чернобыльской трагедии) и т.д.

Но в целом ядерная энергетика, потенциал которой в настоящее время настолько велик, что можно говорить о том, что мы находимся на стадии новой технологической революции, служит не только для обеспечения энергией, но и для развития научных знаний.

SCIENCE

Newspaper of the Presidium of the Azerbaijan National Academy of Sciences

Muhammed Emin Yıldızlı: "When I Saw the Caspian for the First Time, I Felt My Roots, and the Meaning of 'One Nation, Two States' Grew Even Stronger for Me"

On February 27, the ceremonial opening of the international scientific conference titled "Founders and Lessons of the First Turkological Congress: History and Modernity" was held in the Grand Hall of the Presidium of the Azerbaijan National Academy of Sciences (ANAS). Associate Professor Muhammed Emin Yıldızlı from the Institute of Turkological Studies at Istanbul University participated as a speaker. The scholar shared his impressions of the events held in Baku.

Muhammed Emin Yıldızlı, who was visiting Baku for the first time, expressed his admiration for both the city's appearance and the warm, hospitable attitude of its people: "I must say that when I saw the Caspian Sea for the first time, I could not immediately understand whether the feeling I experienced was joy, excitement, or something else, but I felt my roots, and the meaning of 'One Nation, Two States' grew even stronger for me."

The scholar, who mainly conducts research on the activities of the Turkic world diaspora, the Turkic language and language policy, as well as Turkic nationalism, presented a report at the conference titled "An Ethno-Symbolist Perspective on the Baku Turkological Congress": "Of course, the Azerbaijan National Academy of Sciences is an institution we know, but this is the first time we have come together around such an activity. The interest and special attention shown by my colleagues is very clear. Through you, I would like to once again thank the National Academy of Sciences."

Sharing his views on expanding bilateral relations, Muhammed Emin Yıldızlı noted that relations between our countries have significantly developed, especially after the Karabakh war. He emphasized that the Victory achieved by Azerbaijan in the Patriotic War is a highly important and significant achievement that has resonated strongly within society. The scholar added that to further strengthen the emerging reality, diaspora organizations should develop joint action plans and direct more of their efforts in this direction.

Expressing his satisfaction with participating in the 100th-anniversary events of the First Turkological Congress, Muhammed Emin Yıldızlı expressed deep gratitude to the Yunus Emre Institute, ANAS, Khazar University, and other organizers for preparing a program worthy of the 1926 Congress: "The greatest significance of this event is that it increases the expectations and hopes of Turkologists regarding the future of the Turkic world. The program realized in Baku demonstrates that the unity of the Turkic world, based on scientific and political foundations, is already becoming a reality."

Meeting Held with Winners of the Azerbaijani Language Olympiad for School Students Organized by ANAS

A meeting was held at the Azerbaijan National Academy of Sciences (ANAS) with participants and winners of the Azerbaijani language Olympiad organized by the ANAS Young Scientists Academy for 9th and 10th grade students of Lyceum No. 132-134 in Baku.

Opening the meeting with introductory remarks, academician Isa Habibbeyli noted that the main goal of organizing this Olympiad is to encourage new generations to study the Azerbaijani language more deeply and to instill in them love for the country and the homeland through their native language. He emphasized that the Azerbaijani language is one of the fundamental attributes of the nation and one of its main national symbols, alongside the flag, coat of arms and anthem. According to him, the recognition of the Azerbaijani language as the state language in the Constitution since 1978 is associated with National Leader Heydar Aliyev. At that time, during the Soviet period, internationalist slogans were more prominent. In such a difficult period, the National Leader sought to preserve national identity through the language. In subsequent years, a number of measures were implemented to expand the practical use and functionality of the language. President Ilham Aliyev continues this policy today with determination and consistency. In the era of globalization, a separate State Program has been adopted to expand the possibilities of the Azerbaijani language, and a decree has been issued for the publication of books in the Latin script. The importance the Head of State attaches to the Azerbaijani language in his speech at the 80th anniversary event of the Academy and in interviews with television channels plays a crucial role in raising a new generation of patriotic youth. The publication of books on the grammar of the Azerbaijani language and works on lexicography is a significant contribution to the development of the language. The Olympiad held at Lyceum No. 132-134 is also of great importance in fostering love for the Azerbaijani language among the younger generation, and cooperation in this field will always remain open. He stressed the need to continue this tradition.

Director of Lyceum No. 132-134 Aygun Mikayilova then spoke about the importance of the native language Olympiad. She noted that regardless of the sector in which students study, they acquire a high level of proficiency in the Azerbaijani language and show strong affection for it. This demonstrates that promoting the native language is an important indicator for the younger generation. Following the speeches and instructions of the President of the country on protecting the native language, this issue has become even more relevant. She expressed confidence that schools will do their utmost to preserve the opportunities of the Azerbaijani language, promote love for it and contribute to its development.

Head of the Department of Science and Education of the ANAS Presidium Office, Doctor of Philological Sciences Serkhan Khavari, also spoke at the meeting, noting that ANAS and its Young Scientists Academy have implemented a number of important initiatives, including the organization of the native language Olympiad. He emphasized that such initiatives, carried out with the support of ANAS, play an important role in educating young people and school students in a spirit of patriotism.

Chairman of the ANAS Young Scientists Academy, PhD in Chemistry Elmira Babayev, stated that a total of 41 students from the Azerbaijani, Russian and English sections of the school participated in the Olympiad. Interestingly, students from the Russian section performed better in the competition related to the Azerbaijani language. This, he noted, is a clear example of the high level of love and respect for the Azerbaijani language.

Afterward, the winners of the Olympiad - tenth-grade students of Lyceum No. 132-134 Kamila Vakilova, Zahra Akhundova, Rufat Latifli and Ayan Zeynalova - expressed their gratitude to the leadership of ANAS for the conditions created for them.

At the end of the event, certificates and gifts were presented to the students of the lyceum who participated in and won the Olympiad, and a commemorative photo was taken.

International Conference on the 100th Anniversary of the First Turkological Congress Covered by Turkic World Media

As previously reported, an international conference titled "Founders and Lessons of the First Turkological Congress: History and Modernity" was held at the Azerbaijan National Academy of Sciences (ANAS) to mark the 100th anniversary of the First Turkological Congress.

The conference received extensive coverage in the media of brotherly Türkiye, the Turkish Republic of Northern Cyprus, Uzbekistan, North Macedonia, the United Kingdom, and Belgium, includ-

ing leading outlets such as "yeniakit," "ankhaber," "globalbakis," "sondakika37," "taskoprupostasi," "alo25," "liderhaber," "adanasasi," "karabukmedya," "haberiniz," "sondakikaantalya," "akdenizguncel," "07haber," "gucluankaragazetesi," "antalyaduyuru," "haber7antalya," "bizimulke," "07hakkında," "bombagundem," "onemliduyuru," "son24saat," "sondakikaturkiyehaberleri," "antalyaaktifhaber," "ozelkalite," "ulusalnews," "cumha," "ajanscyprus," "eurovizyon.co.uk," "birlik.mk," "gudem.be," "soglom," and several other prominent media outlets.

Редакционная коллегия:

Иса Габибейли, Дильгам Тагиев, Ибрагим Гулиев,
Наргиз Пашаева, Расим Алигулиев, Тофик Нагиев,
Ирада Гусейнова, Говхар Бахшалиева, Ариф Гашимов,
Джамиль Алиев, Исмаил Гаджиев, Фуад Алиев

Главный редактор: Агагусейн Шукюрлов

Адрес: Баку, AZ 1001,
ул.Истиглалийят, 30, Президиум НАНА
e-mail: elm.nauka.gazet@gmail.com

Мнение авторов может не совпадать с мнением редакции.

Тираж: 1000